

VECHI OBICEIURI JURIDICE ÎN SUBZONA SĂCELE

(a doua jumătate a secolului XIX—prima jumătate
a secolului XX)*

de LIVIU MARCU

Obiceiurile juridice, așa cum erau ele cunoscute și aplicate în subzona Săcele în a doua jumătate a secolului trecut și prima jumătate a secolului nostru, își trag originea din nevoile de reglementare, în forme elementare, a conduitei membrilor comunității sătești (*ubi homines sunt, modi sunt*).

În formele elementare de existență a societății omenești, regulile de conviețuire au avut un caracter rudimentar, manifestându-se, în primul rând, sub forma respectării vieții și integrității corporale a aproapelui, a trebuințelor primare și a bunurilor strict necesare satisfacerii acestor trebuințe¹. Sancțiunea pentru nerespectarea acestui principiu era și ea simplă, ca și preceptul ce-i stătea la bază: talionul, egalitatea de prejudicii („una pentru alta” — cum se spunea în Valea Gîrcinului)².

În ceea ce privește *organizarea socială*, vechile comunități gentilice au evoluat și în această regiune odată cu formarea statului feudal spre organizații teritoriale, sub forma unor comunități vicinale, așa cum sînt ele semnalate de izvoarele istorice și cum se mai întîlnesc încă, la începutul secolului nostru, în unele regiuni mai izolate³. Din vechea comunitate gentilică s-a mai păstrat, pînă în prima jumătate a secolului XX, *familia mare* (*nagy-*

* Prezentul studiu a fost realizat cu sprijinul Muzeului județean Brașov, a Muzeului etnografic Săcele, al consiliilor populare ale orașului Săcele și comunei Tărlungeni, precum și a unui număr de persoane mai în vîrstă din satele săcelene. Tuturor le adresăm și pe această cale mulțumirile noastre.

¹ Cf. I. Demeter și I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului*, București, Edit. Științifică, 1962, p. 40 și urm.

² Cf. M. O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, București., Edit. Științifică, 1957, p. 178. Pentru dreptul comparat, vezi și Ed. Cuq, *Études sur le droit babylonien*, Paris, 1929, p. 490.

³ Cf. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. I, București, Edit. Academiei R.P.R., 1958, partea a II-a; idem, *Les anciennes communautés villageoises roumaines*, București — Paris, 1969. Vezi și P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova, Orînduirea feudală*, București, Edit. Academiei R.P.R., 1964.

család), de tipul comunității casnice patriarhale la ceangăi. Dimpotrivă, la mocanii săceleni s-a dezvoltat de timpuriu — datorită ocupației lor pastorale — familia de tip patriarhal, păstrându-se ca formă de tranziție patronimia sub aspectul „cetei de neam“, din care s-au dezvoltat cartierele așezării sătești (fig. 1):

Inf. B. V., 69 ani.

Satulung 1931.

„Și Golăneștii sînt veniți tot de prin alte părți, era oameni bogați și să'nmulțiseră e p' aici v-o douăzeci dă case era numa'n sat pă ulița mare. Pîrveștii și-a făcut case toți în tîr la Cernatu, cînd a vînit ei acu v-o doo sute dă ani“...⁴

Și în subzona Săcele, satele s-au format fie din convergența unor grupuri eterogene (negenealogice), fie din dispersiunea („roirea“) unor grupuri omogene genealogice⁵.

Capul familiei — cel mai bătrîn în sistemul patriarhal al țiganilor (*mogo dód*), cel mai capabil în comunitatea casnică patriarhală a ceangăilor (*családjö*) — era șeful recunoscut, cu puteri nelimitate în primul caz, ales și cu puteri limitate în al doilea caz⁶. Sistemul s-a păstrat apoi și la comunitățile teritoriale conduse în vechime de o *căpetenie* (*főispán*), ajutată de un consiliu restrîns și de un sfat al *bătrînilor satului* (*az öregek tanácsa*):

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Era un bulibaș din neamul lui Gindac. Era ales de comunitate ca fiind cel mai înstărit, el dădea băutură mai multă, dar se făcea și bătaie“.

Adunarea întregii obști se făcea la anumite ocazii — pentru stabilirea muncilor la cîmp, împărțirea sarcinilor, alegerea paznicilor, distribuirea impozitelor — și la ea nu participau de regulă femeile și tinerii „fără barbă“. Adunarea generală a comunității sătești se făcea în vechime sub anme la ceangăi, în timp ce mocanii nu puteau face aceasta față. La sfatul obștei, bărbații vîrstnici se adunau în fața primăriei și acolo ascultau darea de seamă anuală și alte rapoarte, făceau discuțiile și alegeau diferite organe. Adunarea se făcea de cîteva ori pe an, nu însă în prima zi a sărbătorilor mari:

⁴ Elena Moroianu, *Din ținutul Săcelelor*, București, 1931, p. 46, nr. LXXVIII (Sublinierile din text ne aparțin — L.M.).

⁵ Cf. Lucia Apolzan, *Sate crînguri din Munții Apuseni*, în *Sociologie românească*, an V (1943), nr. 1—6. Pentru analogii cu Balcanii cf. M.V. Radovanović, *Stanovištvo Prizrenskog podgora* (Populația cîmpiei Prizren), Priština, 1965, p. 358 și urm.; Raina Peșeva, Семейството и семейно—родственние отношения в Средна Западна България (Familia și relațiile de rudenie în Bulgaria central-apuseană), în vol. Комплексни научни експедиции в Западна България: Трънско—брезницко—кюстендияско през 1957 и 1958 година (Expediția științifică complexă în Bulgaria apuseană, Trăn-Brezni-Kiustendil 1957—1958), Sofia, 1961, p. 530 și urm.

⁶ Cf. S. V. Vukossavljević, *Sur la Zadruga*, în *Travaux du XIV-e Congrès International de Sociologie*, București, 1939, vol. I, A, p. 101; vezi și E. Lavelaye, *La propriété et ses formes primitives*, ed. III, Paris, 1882; p. 217.

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„La noi delegatul (bulibaș) e mai mare. El scoate oamenii la prestații, el informează pe jandarmi, tot el face aici dreptatea și dreptul. A fost un caz de i-am împăcat că a furat niște găini și i-am spus să dea banii pentru găini. Făcea chitanțe în fața mea; am semnat și eu, un exemplar rămîne la mine, altul la una din părți și al treilea la cealaltă parte. Cînd se ceartă bărbatul cu femeia, se cheamă neamurile sau vin la mine: i-am lămurit, și după 2—3 zile s-au împăcat“ (fig. 2).

Satul (*köség, gavo*), se împărțea în mai multe unități (covartale, vocină-tăți), corespunzînd de obicei vechilor grupări de rude (patronimii).

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„Erau așezați pe neamuri: au fost 7—8 familii la început: Brumăreștii și Marșavela, Ardeleanu, Linguraru și Olescu. Trăiau în bordeie și dacă locul era mare, făceau și copiii casele alături“.

Satul era înconjurat de o *îngrăditură* de nuiiele și spini, cu șanț, pentru a nu pătrunde vitele în semănături. De asemenea, pe drumurile pe unde treceau vitele se făceau îngrădiri în același scop, iar la intrările în sat era o „poartă“ cu barieră (fig. 3).

Inf. M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„Poarta satului și ogoarele erau păzite de oameni tocmiți anume (*határ pásztor*) care răspundeau de pagubele făcute, ca și paznicul de la ciurda de vite. Noaptea porțile se închideau iar straja de noapte (*caraula*) alcătuită din 2—4 oameni numiți de primar vestea orele cu glas tărgănat“.

Apărarea comunităților vicinale se făcea de obicei prin forța armată proprie, pe sate, la nevoie asociindu-se populațiile din întreaga subzonă a celor Șapte Sate, iar mobilizarea făcîndu-se prin semnale sonore (clopote) sau optice (focuri).

Grupurile de vîrstă și sex, bazate pe diviziunea naturală a muncii⁷, au înfrîmît o anumită organizare și comunităților vicinale din subzona Săcele, atît la mocani cît și la ceangăi. Femeile, cu rare excepții, nu participau la conducere și adunări. Ritualuri speciale pregăteau pe băieți și fete pentru rolul ce le revenea în societate, iar anumite măsuri de precauție (măștile) asigurau secretul inițierii și protecția forțelor supranaturale:

Inf. I.S., 38 ani, funcționară.

Cernatu, 1971.

„La Zizin și Budila fac dans de borită, unul e mascat, cu zdrențe, la mijloc are clopote legate. Cei cu mască și clopote se numeau kukak, ei conduceau dansul“ (fig. 4)⁸.

⁷ Cf. H. Webster, *Primitive Secret Societies*, New-York, 1908, p. 74 și urm.; vezi și H. Schultz, *Alterklassen und Männerbunde. Eine Darstellung der Grundformen der Gesellschaft*, Berlin, 1902; R. Wolfram, *Alterklassen und Männerbunde in Rumänien*, în *Mitteilungen der Anthropologische Gesellschaft in Wien*, LXIV, 1934, p. 112—128.

⁸ Vezi și J. Teutsch, *Der Boritzatanz der Csangomagyaren in den Siebendörfern bei Kronstadt, in Jahrbuch des siebenbürgischen Karpatenvereines*, XXIII, 1903, p. 43—54; vezi și Orbán Balázs, *A székelyföld leírása* (Descrierea regiunii secuiești), Pesta, vol. VI, 1873, p. 148—149. Cf. R. Vulcănescu, *Etnologie juridică*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1970, p. 265—266; idem, *Măștile la români*, București, Edit. Științifică, 1971.

La unele *serbări* (*ünnepség, ünepéjő*) participau numai bărbații, la altele numai femeile. O iserie de practici magico-religioase erau îndeplinite numai de către bărbați (de ex. focul viu al mocanilor), altele numai de femei (ritualurile de fertilitate, fannoccele, idesointoccele).

Inf. C.A., 30 ani, învățătoare.

Baciu, 1971.

„Umblau cu măști (*kuka*), cu carul cu păpuși. Erau mascați în jurul căruții, umblau cu cofa de apă și stropeau pe fete, cu mătura dădeau în copii. A doua zi de paști, zicea lumea: Vin kukak” (fig. 5).

La rudarii din Valea Gîrcinului, la căsătorie se consulta, înainte vreme, și bătrîna satului care făcea horoscopul tinerilor căsătoriți.

Grupurile de vîrstă ale colindătorilor erau formate, în faza lor arhaică, și în subzona Săcele din membrii aceleiași familii lărgite, apoi după teritorializarea comunității din copiii aceluiași cartier sau ulițe; unele grupe erau formate numai din băieți, altele numai din fete⁹. La Săcele, grupele de colindători mocani mergeau și pe la casele ceangăilor, iar copiii ceangăilor colindau și pe la casele românilor.

Ca unități de măsură se folosea, pentru lungime pasul, șchioapa, palma, degetul, cotul (=60 cm); pentru greutate, funtul (0,500 kg), kila, ferdela, banița, hectolitru; pentru capacitate, cofa (măsură de lemn scobită), litra, bota, ștandul, putineul (6—7 kg), oala, felca; pentru timp, poziția soarelui, lungimea umbrei sapei, oîntatul cocoșilor sau după flori, luceafăr, stele („Găinușa“, „Cloșca cu pu“, „Vînătorul“) etc. (fig. 6).

Pentru ținerea socotelilor, la stîină și în alte împrejurări, se folosea *răbojul*. Practica utilizării acestui mijloc rudimentar de contabilitate era atît de răspîndită, încît se recungea la el pînă și la... spovedanie!

Inf. N.P., 69 ani.

Satulung, 1931.

„... Și umbla popa pe la tîrle și spovedea ciobanii — iera îmbrăcat tot cu cioareci ca mirenii — și scria păcatele p-un răboj și după ce isprăvea cu spovedania zicea: „Noa, nepoate“ — ștergea popa păcatili cu cuțitu... și zicea: „Iote-așea, nepoate, să duc păcatili cum le șterg eu d'aici așea să iartă“¹⁰ (fig. 7).

În ceea ce privește *statutul personal*, fiecare membru al comunității vicinale era individualizat printr-un nume, în care intrau mai multe componente:

⁹ Cf. Tr. Gherman, *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor români din Ardeal*, București, 1939; vezi și I. Mușlea, *Obiceiul junilor brașoveni*, Brașov, 1938, cu reproducerea statuetelor junilor din Brașov.

¹⁰ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 52, nr. XCVII; vezi și P.N. Panaitescu, *Răbojul. Studiu de istorie economică și socială la români*, București, 1946, p. 62—74. Răbojul reprezintă și puțința unui control al satului asupra felului cum sînt repartizate dările și, în același timp, și asupra celui ce ținea răbojul, adică reprezenta satul la adunarea cu birarii domniei în satele din Țara Românească (Cf. D. Mioc, *Despre modul de impunere și percepere a birului în Țara Românească pînă în 1632*, în *Studii și materiale de istorie medie*, II, 1957, p. 75—77).

Numele de botez (keresztnév) numele tatălui, al mamei („dacă era de neam bun“, la căldărarii din Valea Gîrcinului) sau al bunicului (la ceangăi ca semn al comunității cașnice conduse de cel mai în vîrstă), *numele de familie (családnév)*, la care se adăuga *porecla (csufandárosnév, cușagoloco)* care se moștenește:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Moși-meu a venit după Olt din sus, nu e de mult neamu nostru p-aici; avea el șapte fii și pî toți i-a poreclit lumea, le-a pus cîte un ponos: pî unu Pirvu Ghemu, pî unu Pirvu Covrig, pe altu Pirvu Cîrnu, pî unu Pirvu Condei, cî umbla cu condeiu după ureche, pî altu Pirvu Pirvu“¹¹.

Inf. G.M., 21 ani, căldărar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Ia și poreclă (prasal) cel care are numele de ris“.

Femeile, după căsătorie, erau numite după numele soțului, iar ginerele în casă (*mogó zsamutro*) lua uneori numele de familie al socrului. Numele de botez se poate schimba în caz de boală, pentru ca duhul cel rău să piardă urma copilului:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971

„Îi schimba numele ca să uite relele de el, să-l caute pe ăla (cu numele vechi), ca să nu-i mai știe numele. Pe bărbatul meu îl chema Ion, și i-a spus Ghiță (Gheorghe). În sate îi spune tot Ion“.

Rudenia era în vechime și în subzona Săcele de sînge, prin alianță sau spirituală. La rîndul ei, rudenia spirituală putea fi: nașia la botez sau cununie, înfrățirea prin botez în aceeași apă (frăție prin cristelniță), iar în unele cazuri și frăția de lapte (la țigani nomazi și seminomazi)¹². Înfrățirea prin schimbarea sîngelui sau prin slujbă la biserică (de obicei cea de la cununie)¹³ nu este cunoscută în subzona Săcele nici la mocani, nici la ceangăi și nici la rudari. O formă specială, întîlnită la mocanii din Tărlungeni este înfrățirea lunateilor. Cînd din doi frați născuți în aceeași lună sau în aceeași zi, unul se căsătorește sau murea, celălalt rămînea acasă și era legat cu lanțul de picio-

¹¹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 46, nr. LXXVIII. După cum remarcă aceeași autoare, mocanii „sînt înzeștrați cu mult spirit satiric, uneori mai fin, alteori mai vulgar, după cum reiese din obiceiul lor de a porecli pe fiecare om, mai ales pe cei ce nu sînt rude, după vreun defect fizic sau moral ori uneori după vreo particularitate («Mustătea, Ceapă-roșie, Tercioaie» etc.)“ (p. 17—18). Vezi și Xenia Costa-Foru, *Cercetarea monografică a familiei, Contribuție metodologică*, București, 1945, p. 74; H. H. Stahl, *Sistemul onomastic drăgușan, în Arhiva pentru știința și reforma socială*, an XII, 1934, nr. 1—2, p. 83—95.

¹² Cf. P. Roux, *Le lait et le sein dans les traditions turques*, în *L'Homme*, an VII, 1967, nr. 2, p. 48—63.

¹³ Cf. B. P. Hașdeu, *Originile Craiovei, 1230—1400*, București, 1878, p. 32—38; vezi mai recent, Gh. Cronț, *Instituții medievale românești. Înfrățirea de moșie. Jurătorii*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1969.

rul mesei pînă se termina ceremonia, pentru a se înlătura astfel urmările nefericite ¹⁴.

Băieții între ei și fetele între ele se prindeau „fîrtați“ (*mogó phral, mogó baráto*) sau „surate“, la anumite sărbători, schimbînd între ei daruri. Uneori se înfrăteau copiii vitregi.

Înfrățirea produce, de obicei, efectul unui ajutor reciproc și uneori și al interdicției la căsătorie, întocmai ca între rudele de sînge.

În subzona Săcele există și o formă specială de înfrățire („fîrtăție“), practică între persoane de naționalitate diferită. Un ceangău se prinde fîrtat cu un mocan, ajutîndu-se reciproc în caz de primejdie și în treburile gospodărești. Cînd erau răscoale, mocanul adăpostea pe „fîrtatul“ ceangău în casa lui și invers. De asemenea, cînd mocanul avea nevoie de grîne, „fîrtatul“ ceangău îl ajuta să obțină produse de bună calitate de la conaționalii din sat, fiind sigur că va obține și el același serviciu cînd va avea nevoie de vite de la mocani. Fîrtăția dintre mocani și ceangăi în subzona Săcele e o dovadă concretă a raporturilor de bună conviețuire și colaborare de-a lungul secolelor.

Solidaritatea între rude se vădește în apărarea intereselor în comun, în intervenția în rezolvarea neînțelegerilor, dar mai ales în locurile de îngropare pe neamuri la cimitir.

Copiii (gyermekek) erau mulți în vechime („cîți dă Dumnezeu“), avortul fiind considerat păcat greu. Într-un cîntec al mocanilor, mama refuză astfel pruncuciderea:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

Ba eu nu l-oi îngropa
Că-i prunc din trupu meu
Și-i păcat dă Dumnezeu¹⁵.

În general, băieții erau preferați, ca fiind „mai buni la muncă“. Între copii existau deosebiri după vîrstă, la mocani cei mici spunînd fratelui mai mare „nene“, surorii celei mai mari „țață“ etc.

Terminologia de rudenie de la ceangăii din subzona Săcele atestă existența în trecut a familiei mari, de forma comunității casnice patriarhale,

¹⁴ Cf. și T. T. Burada, *Datinile poporului român la înmormîntare*, Iași, 1882, p. 39; S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români. Studiu etnografic*, București, 1892, p. 359; G. S. Ioveanu, *Mică colecție de superstiții ale poporului român*, Buzău (f.a.), p. 38—40.

¹⁵ Elena Moroianu, *op. cit.*; p. 32, nr. XXIX. În condițiile economiei capitaliste, datorită lipsurilor îndurate de unele familii, părinții încep să se gîndească la limitarea numărului copiilor: (A. P., 58 ani, Satulung, 1931). „Deci să am fete mari și să n-am zestre, să le dau, să mai plîng p'îngă ele că n-am ce-mi trebuie, mai ghine să le strîngă dumnezeu“ (*ibidem*, p. 57, nr. CXIV).

cuprinzând mai multe generații și, ca atare, implicând necesitatea folosirii de termeni diferiți pentru fiecare rudă, de obicei în forme derivate de la o rădăcină de bază: *apa* (tată) — *nagyapa* (bunic) — *dédapa* (străbunic) pe linie paternă, *após* (socru); *anya* (mamă) — *nagyanya* (bunică) — *dédanya* (străbunică) pe linie maternă, *anyós* pentru soacră; se face distincție între „fratele mai mare” (*bátya*) și „fratele mai mic” (*öcs*), între „sora mai mare” (*néni*) și „sora mai mică” (*búg*), „unchiul” este denumit *nagybátya*, iar „mătușa” *nagynéni* (pl. I).

Căsătoria (*bázasság*) în sistemul popular era intensificată la mocani între rudele de sîng, alianță și rudenie spirituală pînă la gradul șapte, uneori pînă la gradul nouă. La ceangăi, rudenii prin alianță nefiind luată în considerație, cumnații se puteau căsători și tot astfel și un grup de frați cu un grup de surori. „Șogoratul” apare astfel ca o formă specifică de căsătorie preferențială în subzona Săcele, luînd, fie forma sororatului (căsătoria văduvului cu cumnata necăsătorită), fie forma leviratului (căsătoria văduvei cu cumnatul necăsătorit). Iată o relatare de la ceangăii din Cernatu:

Inf. M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„S-a întîmplat de a luat fratele mortului pe cumnată de soție. I-a cununat la primărie, dar n-au mai făcut și cununia la biserică”.

Sub influența „șogoratului” maghiar, și la români se întîmplă uneori să se căsătorească doi frați cu două surori, însă cununia se făcea la aceeași dată, la aceeași oră pentru a se evita interdicțiile rudeniei prin alianță stabilite de biserică. Practica e cunoscută și la țiganii maghiari:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se luau și doi frați cu două surori la țiganii maghiari. La noi nu lua pe cumnată, la lăcătari da, ca să nu se înstrăineze copiii”.

Rățiunea este, în genere, asigurarea unei mai bune creșteri a copiilor și păstrarea averii în cadrul familiei¹⁶ (pl. II).

În privința *vîrstei* (*életév*) la căsătorie, în familiile patriarhale pastorale ale mocanilor soțul este de regulă mai în vîrstă decît soția, uneori cu zece-cincisprezece ani, în timp ce în comunitățile casnice agrare ale ceangăilor, situația este inversă, femeia trebuind să fie în putere la căsătorie, achizițundu-se în prealabil, prin muncă, un număr de ani și față de familia de origine:

Inf. A.B.G., 76 ani.

Cernatu, 1931.

„Și mărta pe fete la șaisprezece ani, dă la doisprezece, treisprezece le băga-n război și le punea să frămînte piinea”¹⁷.

¹⁶ Pentru aspectele comparative, vezi și L. P. Marcu, *Aspects de la famille musulmane dans l'île d'Ada-Kaleh*, în *Revue des études sud-est européennes*, VI, 1968, nr. 4, p. 660 și urm.

¹⁷ Elena Moroiu, *op. cit.*, p. 70, nr. CXLVIII; Cf. și obiceiul din Balcani (regiunile Șopsko și Poljanski) unde fata nu se mărită pînă nu „și-a plătit piinea (hljeb izplatila)” față de părinți (Fr. S. Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Viena, 1885, p. 111).

La țigani, vârsta era și mai fragedă, datorită unui vechi obicei:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Se mărită fetele și la 12 ani, dar între ei <fac nunta>, fără Sfat popular și fără biserică”.

Inf. A.F., 43 ani, căldărașe.

Valea Gircinului, 1971.

„Am spus că mărităm fata la toamnă. Fata s-a măritat că avea 12 ani. Noi <căldărarii> nu facem căsătoria la primărie, ci pe cruce.”

La această populație, din cauza nepotrivirii de vârstă și a minorității soțului, nu erau excluse nici cazurile de conviețuire a socrului cu nora:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971;

„Trăia și socrul cu nora, de făcea curvășarie”¹⁸.

Căsătoria era de regulă hotărâtă de părinți, fără a întreba pe copii în familia patriarhală pastorală a mocanilor și în cea a țiganilor, cu consimțământul copiilor în comunitățile patriarhale ale ceangăilor (fig. 8).

Flăcăii stăteau aproape tot timpul la țirle și nu vedeau niciodată fetele:

Inf. K.F., 80 ani.

Satulung, 1931.

„... Pă vremea aia nu era ca acum, ne uitam printr-o găuriceă să stobor. Dacă-l vedea dă două ori pă ginere, eram minune; mă duceam la apă să noapte și dacă mă vedea cineva, lăsam botili și fugeam”¹⁹.

Părinții și bătrînii le alegeau soțiile, fără să-i mai întrebe și cînd veneau acasă „tratativele erau terminate și le plăceau, nu le plăceau viitoarea consoartă, trebuiau fără mult mîmure să se înhamă și să tragă la carul căsnicie”²⁰.

Copiii mai mici nu se puteau căsători înaintea celor mai mari, considerîndu-se aceasta o lipsă de respect și la ceangăi, dar în special la mocani:

Inf. M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„<La ceangăi> fata care era de măritat se ducea la horă, s-o vadă flăcăii. Fata cea mică nu intra în joc pînă nu se mărita cea mare”.

¹⁸ Cf. T. Dordević, *La polyandrie chez les Slaves du Sud*, în *Revue des études slaves*, an IV, 1924, fasc. 1—2, p. 110—111; Ch. Letourneau, *L'évolution du mariage et de la famille*, Paris, 1888, p. 134; vezi și L. P. Marcu, *Structures familiales en Roumanie à l'époque contemporaine et la processus de leur généralisation typique*, în *Revue roumaine des sciences sociales*, Seria Șt. sociale, XIII, 1969, p. 99—100.

¹⁹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 66, nr. CXXXIX. Aceeași cercetătoare remarcă: „Ar fi o minune să se facă o căsătorie din dragoste și mai cu seamă împotriva voinței părinților; cu toate acestea nu se pomeneau divorțuri. Aceste obiceiuri deosebite de cele românești generale, precum și firea lor sobră, necomunicativă, ne aduc aminte imediat pe cele orientale și sud-europene balcanice” (*ibidem*, p. 13). Nunta făcută tinerilor morți necăsătoriți e o reminiscență a caracterului pur instituțional al căsătoriei, venită să asigure legătura dintre două grupe de rude: (Inf. A. B., 52 ani, rudăreasă, Valea Gircinului, 1971). „O îmbrăca mireasă, îi pune floare în piept, La băiat, «ginerică», îi pune brad pe mormînt”.

²⁰ I. I. Ghelase, *Ceva din trecutul obiceiurilor mocanilor săceleni*, în „Viața săceleană”, an II, 1931, nr. 7—8, p. 16.

La mocani, fetele nu ieșeau la horă, ci doar femeile măritate. Aici veneau și mamele să vadă pe flăcăi și să-și aleagă pe viitorii gineri:

Inf. N.P., 69 ani.

Satulung, 1931.

„...Și juca'n Sintilie numa nevestili și oamenii; iera și burlaci, da nu era mulți; atuncea fetili nu s'd prinde'an joc, s'd uita numa d'd departe prin g'durii stoborului, c'd iera rușine s'd joace...“.

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

Uite-te, țațo, la mine:
Dă ți-o părea c'd joc ghine,
Să-ți dai fata după mine;
Dă ți-o părea c'd joc rău,
Să ți-o ții cu Dumnezeu!“²¹.

După cum remarcă un autor, „femeile, dar mai ales fetele, trăiau într-o separațiune orientală. Fetele în trecut nu ieșeau nici pînă la biserică, decît numai în noaptea Crăciunului și în Vinerea Paștilor, de sărutau icoanele la Sf. Ion dis-de-dimineață de se minuiu și oînd se spovedeau și cuminicau. Mamele care aveau feciori de însurat se duceau la biserică și își căutau cu ochi de vultur pe viitoarea noră, deoarece numai aici la biserică aveau posibilitatea să o vadă“²².

Faptul acesta a rămas adînc întipărit în amintirea săcelenilor:

Inf. S.N., 75 ani.

Satulung, 1931.

„Cînd eram eu fată mare, p'a vremea aia veneam noaptea la cuminecat, s'd nu ne vaz'd cumva lumea, ca orbii și la Paști, doamne, mult era proști oamenii pe atuncea, mergeam tot noaptea: fata nu vedea biserica ziua, numai noaptea“²³).

Inf. E.T., 50 ani.

Satulung, 1931.

„Noi cînd eram fete, nu ieșeam ziua pe uliță, doamne ferește, ne uitam numai p'a vreo găurică din stobor; ne scosese și cîntec:

Fetili de prin Săcele
Să uită prin găurele
Și-o striga feciorii la joc“²⁴.

Logodna (*mátkásulás, eljegyzés*) preceda de obicei cununia religioasă, schimbîndu-se mici daruri. În caz de desfacere a logodnei, darurile erau restituite, ajungîndu-se și la vrajbă între neamuri la mocani și, în special, la țigarii nomazi și seminomazi, unde legătura matrimonială era stabilită de către părinți, uneori chiar de la nașterea copilului.

²¹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 56, nr. CVII. *Ibidem*, p. 42, nr. LVIII.

²² „... Fetele din Săcele erau crescute înainte vreme foarte aspru. Întocmai cum se creșteau la mănăstiri. Biețele fete mai nu ieșeau din casă singure după ce se mai mîdreau. Iarna priveau din ferestrele caselor pe trecătorii de pe drum. Iar vara, din zăbrelele orizontale (una sau două la număr), care erau anume lăsate între scindurile stoborului ce împrejmua curtea“ (G. Moroianu, *Chipuri din Săcele*, București, 1939, p. 37).

²³ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 56, nr. CX.

²⁴ *Ibidem*, p. 68, nr. CXLII.

Inf. A. F., 43 ani, căldărașe.

Valea Gîrcinului, 1971.

„La botez se lua și promisiunea (de logodnă). S-a botezat în apa (riului), a venit unul de a botezat-o care avea un băiat și a promis fată”.

Mireasa este *cumpărată* la țigani nomazi de către părinții băiatului (*la mirească lóvé*), dîndu-i-se o sumă de bani care reprezintă vrednicia miresei, în timp ce la cei seminomazi băiatul era cumpărat de către părinții fetei:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Corturarii (ti logodeau) de la botez. Cînd se lua, se plătea și bani, 40.000 lei dacă fata era frumoasă. La lăcătari, banii se dădeau la părinții băiatului; a fost un caz de adat 20.000 lei”.

Salba purtată de femei reprezintă, în parte, acest preț, și ea este păstrată și împărțită în mod egal băieților pentru a putea și ei să-și cumpere nevestele:

Inf. G.M., 21 ani, căldăraș.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Salbă la noi (căldărașii) nu e, la corturari este salbă și se pun (bani) și în păr”.

La mocani, zestrea — inclusiv salba — erau pregătite de către părinții fetei — „la gît fetele erau cu ghisoare (monede mici în jurul gîtului) și cu ghiordan de galbeni”²⁵ — care dădeau și cadouri la părinții ginerelui și la frații lui. Gineretele nu dădea cadouri decît la mireasă.

Cînd părinții nu erau de acord cu căsătoria²⁶, cînd nu se putea plăti prețul sau se căuta să se evite cheltuielile cu nunta, fata era *răpită* (*elszöktetés*, *ciorăni la racle*) uneori fără voia ei, de cele mai multe ori însă printr-o înțelegere prealabilă. În acest din urmă caz, se ajungea la un acord cu părinții, în primul caz fata era luată înapoi și se ajungea și la vrăjmășie între neamuri:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„O furau cu înțelegere. (Ziceau părinții) să mai stea fata cîte mică și atunci o fura, mama o plîngea”.

O rămășiță a răpirii miresei la nudații din Valea Gîrcinului este obiceiul de a ascunde mireasa în ziua nunții:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se găteau trei mirese în altă casă și gineretele trebuia s-o afle pe cea adevărată”²⁷.

²⁵ I. I. Ghelase, art. cit., p. 16—17.

²⁶ „Nu se înrudeau decît familiile mari între ele din cîte patru sau cinci părți, fiindcă nu voiau să li se înstrăineze averea și neamul”. (Elena Moroianu, art. cit., p. 11).

²⁷ Cf. R. O. Maier, *Deux coutumes nuptiales d'aspects social chez les Roumains de Transilvanie* (région Cluj), în *VI e Congrès International des sciences anthropologiques et ethnologiques*, tom. II, Paris, 1964, p. 237—239; vezi și Kulinović-Konstantinović, *Otmica kao tradicionalni oblik pribavljanja nevjeste u naroda jugoslavije* (Răpirea ca formă tradițională de căsătorie la popoarele din Iugoslavia), Zagreb, 1965.

Nunta (lakezi, lakadalom, biav) este și în subzona Săcele mai puțin o festivitate religioasă, cât mai cu seamă un „ritual de trecere“, o legătură făcătoare în fața comunității și a forțelor supranaturale, legătură pe care teoretic nu o poate desface decât moartea. De aici, grija deosebită de a se respecta întregul ceremonial față de comunitate și față de spiritele favorabile și nefavorabile:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Căsătoria se făcea între ei pînă la al doilea război mondial, apoi ca să aibă drept la ajutor au fost și la starea civilă, de s-au căsătorit tata și fiul odată“.

La rudarii din Valea Gîrcinului, apare și forma intermediară, jurămîntul sacru fiind considerat ca o logodnă (*rhomerte*), iar căsătoria civilă (*gomété-gôlii*) și nunta religioasă fiind făcute mult mai târziu:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Părinții alegeau să fie fata fără vicii. Feciorul cu tata mergeau și o cerea. La logodnă dădeau mîna tinerii și turnau rachiu pe mîini. Trăiau logodiți, iar după un timp 10—20 ani se cununau. Nașul era cel ce dădea mai mult, sau cel ce-i botezase la biserică.“

Țiganii de toate categoriile făceau de regulă căsătoria numai după obiceiul lor, prin ceremonia jurămîntului sacru:

Inf. G.M., 21 ani, căldărar

Valea Gîrcinului, 1971.

„La căsătorie se făcea (jurămîntul) la fel: punea două degete fata pe cruce, băiatul punea și el două degete peste cele ale fetei“.

Cinstea miresei era apreciată, lipsa ei supusă batjocurii satului. Copilul din flori (*bitang*) era rău văzut, fiind considerat „blestemat“.

La mocani și rudari femeia se mută cu locuința, de regulă, în casa bărbatului, ca în orice sistem patriarhal, urme de sistem matriarhal întîlnindu-se doar la ceangăi și, într-o oarecare măsură, la țiganii nomazi și seminomazi. Tinerii căsătoriți pleacă la locuința lor imediat după căsătorie în familiile patriarhale ale mocanilor, cu excepția copilului celui mai mic:

Inf. A.B.G., 76 ani.

Cernatu, 1931.

„... Venea ginele încă cu un unchi să vedea mireasa și-apoi să și logodea sara. El lua pă care-l vrea părinții, care-i convenea lor. Și fetili cînd trecea ficiori pă drum, să uita prin crăpăturili dă la stobor și ei să-nălțau-n scări ce să le vază. Și pă urmă să logodeau și în ziua de nuntă venea de le giuca la mireasă cu păpușa, neamurile ginerelui și le dădea patru cirpe la patru rude. Și mireasa trimitea la ginere primenele și floare de pus în pălărie, ca la Săcui. Și erau chemători: trei dă la mireasă și trei dă la ginere... Și-apoi tinerii stăteau la socru-îl mare pînă să le poată face casă și lor...“²⁸ (fig. 9).

În comunitățile casnice patriarhale cu caracter agrar ale ceangăilor, copiii rămîneau, în vechime, împreună cu părinții uneori toată viața și chiar și după moartea acestora:

²⁸ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 69—70, nr. CXLVIII.

Inf. P.M., 28 ani, lucrător.

Târlungeni, 1968.

„Înainte stăteau cite două familii la un loc, azi nu mai stau, că se ceartă”.

Punga o țineau bătrînii, de obicei socrul. Cînd locuința nu era suficientă, făceau o nouă casă în curtea părintească fără a despărți însă curtea prin gard. Curtea și grădina erau folosite în comun și numai în caz de neînțelegere se făcea separare.

Inf. I.S., 34 ani, funcționară.

Săcele, 1967.

„După ce se căsătoresc, copiii își fac casele în curtea părintească. De obicei nu fac gard între case, ci stau așa cu curtea în comun. Dacă se ivesc neînțelegeri, dacă nu se împacă soacra cu nora, fac gard și împart curtea”.

Cu părinții, la ceangăi rămînea copilul cu care se înțelegeau mai bine și tot el moștenea și casa, sistem caracteristic comunităților casnice patriarhale (fig. 10).

Averea (*vagyon*) este împărțită la căsătorie, la mocani partea părinților și locuința rămînînd copilului celui mai mic. La ceangăi, la căsătorie nu se făcea imediat împărțirea averii, femeia ducînd doar zestrea la casa bărbatului:

Inf. B. V., 69 ani.

Satulung, 1931

„Mocanii le dădea zestre la fete cite două sute, două sute cincizeci dacă oi și cite o sută cincizeci dacă galbini, îi dădea cală ginere mireasa ginerelui, îi da vreo doozeci treizeci dacă vite mari cine-avea, îi dădea pă urmă d-ale casei: o ladă plină cu albituri, haine, rochii, îi făcea scurteică dacă mătase și una dacă păstrare și o dulumă dacă mătase și una dacă păstrare și-i da o pă-reche dacă ghetă și una dacă cizme, îi da briu dacă argint, îi da ghiordan cu șaisprezece galbini mici și salbă-cu trei galbini mari și ghisoare cu bășici dacă argint printre ele și urmuz ...”²⁹.

Zestrea (*hozomány, staferung, ajandicó*) este în general proprietatea femeii. Salbă cînd este dată de către părinții fetei (la mocani și ceangăi) este păstrată pentru fetele ce se vor naște, cînd este dată de către soț (țiganii nomazi) este păstrată pentru băieți și împărțită în mod egal între aceștia pentru a se putea căsători la rîndul lor. Bunurile imobiliare (pămînt, casă) sînt administrate de către soț, cele imobiliare (vite) pot fi înstrăinate doar cu consimțămîntul ambilor soți.

Inegalitatea dintre sexe era caracteristică sistemului normativ popular, atît în comunitățile patriarhale pastorale, cît și în cele agrare. În primul caz, autoritatea soțului este absolută, în celelalte este mai redusă, fiind și situații în care gospodăria era condusă de femeie. La mocani, femeia era cu totul legată de gospodărie, avînd prea puțin timp pentru alte treburi:

Inf. A.B.G., 76 ani.

Cernatu, 1931.

„Cit eram fete, nu ieșeam nicîieri, numai prin găurii stoborului ne uitam; după ce ne măritam, ne duceam pă la Sintilii, pă la nunți v-o șase, șapte ani; apoi ne mbulzea băieții și nu mai ieșeam nicîieri”³⁰.

Pe stradă, bărbatul mergea înainte, el intră primul în casă. La mocani, femeia nu trecea pe dinaintea bărbatului, pe dinaintea căruții pregătită pentru drum:

²⁹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 44, nr. LXVIII.

³⁰ *Ibidem*, p. 70, nr. CXLX.

Inf. N.B., 90 ani, cioban.

Târlungeni, 1970.

„Femeia sdruta mina la bărbat cind pleca în țară“.

La ceangăi se observă aceeași inegalitate:

Inf. A.I., 62 ani preot.

Turcheș, 1968.

„Bărbatul mănincă întâi la masă, apoi femeia și copiii. Cind venea un oaspete străin, se așeza la masă doar bărbatul cu el, femeia nu se așeza, ci doar servea“.

Dreptul capului familiei de a da sancțiuni s-a păstrat în comunitățile patriarhale pînă astăzi, în special la rudarii din Valea Gîrcinului, atît asupra soției, cît și asupra copiilor. Unele povestiri în versuri amintesc aceste practici în vechime și la mocani:

Inf. B.V.

Satulung, 1931,

„Iar de cin m-am măritat,
Un blăstămat de bărbat
Nu mă-ntreabă ce-am mincat,
El mă-ntreabă ce-am lucrat.
Mînc pine dă griu curat
Și vin roșu strecurat
Și cu pumni pă după cap“³¹.

Într-o variantă săculeană a baladei „Ghiță Cătănuță“ se spune de asomenea:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1939.

„S-auză din sat în sat
Că mi-e moartea de bărbat!“³².

Totuși, la mocani, ca și la aromâni, femeile duceau greul gospodăriei în lipsa bărbaților, se bucurau de considerație și de o anumită independență.

Inf. F.F., 41 ani.

Satulung, 1931.

„Apăi noi mocancili nu sintem așa duiioase dă oameni, ca alte muieri: ei stă în țară aproape tot anu... noi nu sintem învățate să ne stea omu pe cap toată ziua și să ne fie socoteala dă toate celea“³³.

La mocani și la ceangăi, în caz de neascultare a copiilor sau de fugă, exista și sancțiunea dăshoredării. În general, respectul față de bătrîni era o lege strict respectată la populațiile pastorale.

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Ai tineri nu să ducea la circumdă, numai dă bătrîni, nici nu să apropchia dă circumdă, Doamne ferește, da acuma îi dă afar p-ăi bătrîni, să aibă ei loc“³⁴.

Lipsa de copii era considerată o pedeapsă divină și familia era întregită prin înfiere (örökbevétel).

³¹ Ibidem, p. 30, nr. XXIII.

³² Ibidem, p. 33, nr. XXX.

³³ Ibidem, p. 61, nr. CXXVII.

³⁴ Ibidem, p. 49, nr. LXXXVI.

Divorțul (vállás), ca și adulterul, erau de neconceput în sistemul normativ popular din subzona Săcele, în special la mocani, unde căsătoria era încheiată de către părinți și desfacerea ei însemna în primul rând o jignire adusă părinților, în al doilea rând rudelor celui alt soț, ceea ce atrăgea răzburarea și uneori chiar exterminarea vinovaților. De aceea, în caz de neînțelegere, soții răbdau, preferând moartea decât să desfacă căsătoria:

Inf. A.P., 58 ani.

Satulung, 1931

„—Dăscunund-mă părinte
Că dă mi-i dăscununa
Trei sute de zloți ți-oi da!
— Cununia-a fost la mine
Ochi-a fost în cap la tine:
Să te hi uitat mai ghine
Cu cine-ai venit la mine!³⁵.”

În anumite cazuri, despărțirea era posibilă, în special pentru lipsă de copii. *Repudierea (valintár, singhile)* este practică la rudari fie prin alungarea soției, fie prin părăsirea casei de către soț. Și într-un caz și în celălalt, desfacerea căsătoriei se făcea din inițiativă unilaterală:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Bate-o mă, s-o bat și eu
S-o minăm la tată-său
Să-i dea strai și lepedeu
Că de cind m-am însurat
Tot pă paie m-a culcat!³⁶.”

Recăsătoria (urjabázasodás) era în general rău văzută:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Zicală: Și-a schimbat stratu (s-a măritat a doua oară)³⁷.”

Văduva rămâne în casa bărbatului, ajutată de rudele acestuia în familia patriarhală a mocanilor, pe când în comunitatea casnică a ceangăilor se întoarce la rudele ei (pl. III).

Sistemul *successoral (örökség)* este simplu, bunurile transmitându-se în general copiilor, nepoților și, în lipsa acestora, soției sau ascendenților. Testamentul se făcea oral (limbă de moarte) și era de regulă obligatoriu pentru urmași. Casa părintească („curtea”) revenea de drept copilului care rămânea cu părinții (cel mai mare la mocani, cel mai bun la ceangăi), cu sau fără despăgubiri pentru ceilalți frați (pl. IV)³⁸.

³⁵ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 59, nr. CXX.

³⁶ *Ibidem*, p. 42, nr. LIX.

³⁷ *Ibidem*, p. 46, nr. LXXVI.

³⁸ Cf. și Artur Gorovei, *Partea sufletului. Un vechi obicei juridic al poporului român*, Fălticeni, 1925.

În privința *bunurilor (birtok)*, ele puteau dobîndi „prin moștenire, cum-părare, donație sau prin agoniseală“. Tot astfel „pămîntul folosit mai mulți ani îi dădea dreptul de proprietate“. În sistemul popular, se făcea o distincție între bunurile mișcătoare și cele nemiscătoare. Acestea din urmă erau trans-misibile numai de proprietarul lor prin acte de donație sau după moartea lui („casa cu celelalte supraedificate“), în timp ce cele mișcătoare puteau fi împrumutate, date pentru totdeauna de proprietarul lor (plug, car etc.).

Nu numai oamenii pot fi stăpîniți bunurilor, ci și duhurile rele (*szellemek*). În stăpînirea acestora se află hotarele, fîntînile, locurile părăsite și, în general, subsolul și bunurile aflate aici (comorile), fapt pentru care la răscrucile de drumuri se luau măsuri speciale de precauție de către trecători (semnul crucii), de către nuntași (dansuri, libații), de către cei care însoțesc mortul (poduri de pînză albă) ș.a.m.d.

Inf. N.B., 90 ani, cioban.

Tărlungeni, 1970.

„Sub stăpînirea duhurilor rele se află: pisica neagră, găleata goală, popa, gunoiul după ușa, iar sub stăpînirea celor bune: găleata plină, potcoava, hornarul“.

Credința aceasta era răspîndită în special la rudarii din Valca Gîrcinului:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„(Duhurile cele rele) stau la răspîntii, unde se despart două drumuri. Se face cruce la răscruce, se face oprire cu mortul, tot aici se fac și descîntece“.

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se temeau de spirite, care umblau la fîntînă, la răspîntii, la pod. Pe cine-l prind, îl pocește la mijlocul nopții“.

Pentru neotrănitarea hotarelor se pun „potci“, invocîndu-se spiritul locu-lui care „pocea“ pe răufăcători (inf. N. B., 90 ani, cioban, Tărlungeni, 1970), iar practicile magice și apotropaice se făceau la hotarul satului, la pragul casei sau la gîndul curții. La mătură se recurgea de către mocani și rudari în nume-roase ocazii pentru îndepărtarea răului și pentru paza casei³⁹.

Dreptul de *servitute* era în general cu atenție observat în așezările agrare, în special servitutea de trecere.

Proprietatea asupra animalelor se arată prin semne speciale. Pentru vite, semnul de înfierare aparținea comunei, pentru oi se foloseau semne după fa-milie și se moșteneau⁴⁰ (fig. 11, pl. V).

³⁹ Cf. C. Stoicescu, *La magie dans l'ancien droit roumain (Rapprochement avec le droit romain)*, ed. a II-a București, 1939; vezi și P. Huvelin, *Le magie et le droit individuel*, în *L'Année sociologique*, 1906.

⁴⁰ Cf. R. Vulcănescu, *Etnologie juridică*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1970, cap. V; cf. și Albert Arz v. Straussenburg, *Burzenländer Brennzeichen*, în *MBSM*, IV, 1940, 1—4, p. 45—49.

Bunurile găsite (talált birtokok) erau în general proprietatea celui care le-a aflat, făcându-se de obicei o întrebare în sat sau la biserică. *Comoara* găsită — dar al spiritelor locului — era ascunsă de teama autorităților sau a hoșilor. Vânatul pe teren străin era al vânătorului, cu excepția cazului în care animalul rănit se refugia în alt loc și atunci era împărțit pe din două de vânător și proprietarul locului. Pagubele pricinuite de vite semănăturilor sau altor animale se plăteau după înțelegere sau prin arbitrajul obștii.

Paznicii vitelor erau aleși de populația agricolă în sfatul de obște. Pentru oi, se făcea o învoială, cu plata de obicei în natură:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„... Am ciobănit șaisprezece ani, *pă doo oi un an dă zile* și *pă haine* și *pă urmă din an* în an am sporit cite o oaie, pină la (o mie nouă sute) obzeci am făcut v-o trei zeci...”⁴¹

Pentru animalul sfârșiat de fiare sălbatice, ciobanul nu răspundea dacă făcea dovada atacului fiarelor, aducând rămășițele viotimei.

Fructele de pe orengile ce atârneau pe pământul vecinului erau socotite de mocani ca fiind ale proprietarului pomului, la ceangăi ale proprietarului terenului vecin sau după înțelegere.

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Crengile dacă treceau dincolo de gard, fructele le lua cel cu pomul”.

Obligații (koteleségék) reciproce se stabileau cu ocazia unor evenimente — botez, căsătorie — când se schimbau daruri. La anumite ocazii (strângerea recoltei, construirea unei case) se făcea muncă în comun la ceangăi, participând toate rudele sau întreaga comunitate, pe bază de reciprocitate. Forma cea mai obișnuită de *clacă* (*kaláka*) era la tors (fig.12):

Inf. M.J., 65 ani.

Cernatu, 1931

„Cum să făcea *clacă*, *pă* acea vreme? S-aduna v-o douăsprezece fete la cite-o nevastă, *care-avea mult de lucru*; ne chema: «Veniți, zău, că fac dăsar *clacă*!» Și-acolo, dacă ne ducea, îndrugam pină nu mai puteam, pină la doisprezece, cite o ocă de caier una și ne băga în casă înainte: cîntam și îndrugam, cine mai gros, care mai subțire — *țai multe*. Citeodată ne cinstea mai ghine, citeodată mai rău”⁴².

În caz de vânzare a unei case — în special a casei părintești (cămin), nu însă și a unui teren la cîmp — la ceangăi rudele și vecinii erau întrebați dacă vor ei să cumpere, avînd un *drept de preferință* și putînd răscumpăra bunul înstrăinat fără consimțămîntul lor, în timp ce la mocani nerespectarea obiceiului nu producea nici un efect juridic⁴³.

⁴¹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 48, nr. LXXXIII.

⁴² *Ibidem*, p. 72, nr. CLIV.

⁴³ Cf. Val. Georgescu, *Preemiunea în istoria dreptului românesc, Dreptul de protimis* în Țara Românească și Moldova, București, Edit. Academiei R.S.R., 1965.

Pentru *vînzarea (eladás)* unui bun mobilier se făcea un *semn* pe obiect (cruce) sau se expunea un eşantion la poartă casei.

Datul mîinii însemna că înţelegerea s-a făcut şi cuvîntul nu mai putea fi luat înapoi. *Arvuna (előleg)* se dădea uneori într-o proporţie prestabilită din preţ (un sfert, la ceangăii din Cernatu), alteleori după învoială:

Inf. N.B., 90 ani, cioban.

Tărlungeni, 1970.

„Arvuna trebuie să fie 1/4 din valoarea obiectului vindut. În caz de răzgîndire, cumpărătorul trebuie să dea de două ori arvuna. Nerespectarea înţelegerii ducea pentru cumpărător la pierderea arvunei, iar pentru vînzător la restituirea ei îndoită“.

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Cel ce nu-şi ţinea cuvîntul pierdea arvuna, iar vînzătorul dădea de două ori preţul“.

Adălmaşul (áldomás) se făcea după plata preţului şi se dădea de obicei de către cel care primea banii (vînzător) sau la ceangăii din Cernatu de ambele părţi, în prezenţa cîtorva prieteni sau invitaţi pentru a se asigura publicitatea actului şi pentru a nu mai putea fi atacat:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Adălmaş dădeau amîndoi, un kil de ţuică, şi chema şi cîţiva (martori)“.

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se făcea adălmaş la vite. Plătea cel ce cumpăra“.

La vite mari, vînzarea se făcea cu căpăstru cu tot — pentru ca animalul să poată fi transportat — iar şaua se dădea numai dacă s-a convenit astfel:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Calul se vindea cu căpăstru, cu lanţ cu tot, ca să-l poată duce“.

În caz de descoperire de defecte la obiectul cumpărat, în unele împrejurări se poate restitui lucrul într-un anumit termen (10—15 zile la ceangăii din Cernatu), în alte cazuri vînzarea rămînea valabilă. Regula era mai strictă la rudarii din Valea Gîrcinului:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„(Cumpărătorul) în opt zile putea da lucrul înapoi, e o lege şi acum“.

Pedepsele (büntetés) în cadrul comunităţii se dădeau, în vechime, de către conducătorii obşteii sateşti, cu consimţămîntul colectivităţii. În familie se aplicau de către bărbat faţă de soţie şi copii. În sistemul familiei patriarhale a mocanilor şi rudarilor şeful avea — după cum am văzut — o autoritate deplină asupra membrilor familiei.

În cadrul comunităţilor vicinale, *judecata (törvényeskedés)* se făcea în vechime de către sfatul bătrînilor sau de întreaga obşte:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Înainte era hoţi în codru, acu sînt în oraş. Nu era judecător cu condei după ureche, era patru bătrîni din sat şi dia judeca. Acu cincizeci de ani era, i-am apucat şi eu ... Acu

cincizeci dă ani *era patru bătrini aleși și dia judeca* nu să făcea acte, să ducea la bătrini, dacă era v-o ispașe, v-o ceartă, îi împăca, că nu era avocat și judecător; devorțu să făcea la pătru-pop, nunta tot așa: să făcea 'nvoire, să făcea strigări la biserică; ne duceam piste o săptămână la biserică și făceam nunta...⁴⁴.

Pedepsele variau după natura faptei. Pentru unele vini se aplicau lovituri de baston sau bici.

În caz de furt, cel vinovat era plimbat prin sat cu obiectul furat legat de gât și obligat să strige: „Cine va face ca mine, ca mine să pățească“:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„(Pe hoț) il plimba cu lucrul furat (prin sat): «Cine o face ca el, ca el să pățească». Așa s-a întâmplat cu unul de-a furat caii de la colectivă în 1968, de l-a purtat cu caii furați” (fig. 13).

Complicitatea și tănuirea era asimilată cu fapta autorului principal, alte-ori pedeapsa era mai mică. *Tentativa* era în general mai blând tratată, în schimb *recidiva* ducea la o agravare a pedepsei.

Podeapsa maximă era considerată, în unele comunități vicinale, moartea, în altele predarea la autorități („robia adică închisoarea”) sau izgonirea din sat. Aceasta din urmă a fost forma arhaică de pedeapsă maximă și în subzona Săcele la mocani, pe de-o parte datorită faptului că lipsind pe cel vinovat de ocrotirea comunității putea fi omorât de oricine, pe de altă parte uciderea lui de către comunitate ar fi însemnat o pângărire cu singele vinovatului⁴⁵.

În comunitățile patriarhale ale mocanilor, judecata se făcea uneori de către grupul de păstori, iar cel condamnat de egalii săi trebuia să plece în altă parte sau să se expună să fie executat de un împuternicit al grupului pastoral⁴⁶.

Ca *probe*, se foloseau martorii, descinderea la fața locului și în special *jurământul*, care era decizoriu. El se făcea în diferite feluri: pe lucruri sfinte, la altar, pe pământ cu luminări aprinse (*magánno*) la țigani din Valea Gircinului:

⁴⁴ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 49, nr. LXXXVI.

⁴⁵ Cf. pentru antichitatea elină, *Iliada*, II, v. 651—657; IX, v. 63—64; XII, v. 674—676; XV, v. 357—362 și v. 423—425; XVI, v. 57—58 și v. 550—552; XXII, v. 84—87. După cum arată G. Glotz, „cea mai teribilă pedeapsă după această moarte hotărâtă de zei era expulzarea din familie. Izgonit din gîntă, fără cămin, un om nu mai este protejat de către Themis și nu mai este considerat om; el este atimos” (G. Glotz, *Histoire grecque*, vol. I, Paris, 1925, p. 122). La romani, excluderea din familie a existat sub forma *abdicatio*, fiind aplicată ulterior și forma greacă, pe care împărații au ezitat s-o recunoască (Diocletian, *Cod.*, 8, 46 (47), 6; vezi și A. Sabatier, *La doctrine de l'expiation et son evolution historique*, Paris, 1903).

⁴⁶ Cf. R. Vulcănescu, „Le jugement des pères”, *Une ancienne institution de droit pastoral roumain*, Congrès Balkanique, Sofia, 1966. La fel se făcea și judecata (itilime) la țigani nomazi. După executarea vinovatului prin judecată publică sau privată și îngroparea lui de către „delegații”, șatra călătorea toată noaptea pentru a se depărta de mort și a se purifica. Cf. Marie-Paul Dollé, *Symbolique de la mort en milieu tsigane*, în *Études tsiganes*, an. XVI, 1970, nr. 4.

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„Se jurau pe cruce, pe copii. Le aducea și luminări. Cel bănuat aprindea lumina și ura pe ea”.

Inf. G.M., 21 ani, căldăraș.

Valea Gircinului, 1971.

„Jurământul se făcea pe pământ, se făcea o cruce de lemn, se puna pe ea pline și sare și două luminări aprinse, se jura față de toți”⁴⁷.

Pedeapsa divină era temută, considerându-se că nesocotirea preceptelor de conduită (păcatul) atrage mari nenorociri.

Sinuciderea era considerată o dovadă de lașitate și un greu păcat. Starca de legitimă apărare în schimb era recunoscută.

Cinstea (becsület, potyíia) fiind lucrul cel mai de preț în conviețuirea în comunitățile antice, era pedepsit cu asprime nu numai prejudiciul material, ci și cel moral. Răzbunarea se făcea nu numai pentru rănire sau ucidere, ci și pentru insulte, divorț, adulter. Răzbunarea se făcea de către cel lezat sau rudele lui cele mai apropiate și era îndreptată asupra vinovatului sau rudelor lui uneori, chiar câteva generații:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Se făcea răzbunare: «una pentru alta». Frații fac răzbunare sau feciorii sau verii și se răzbunau pe cel vinovat”⁴⁸.

În unele cazuri, *bunul nume (hirmév)* al cuiva era contestat de către întreaga comunitate, cel vinovat devenind *obiect de glume și batjocură* sau obiect de poreclă, intrând în „gura satului”, iar în diferite ocazii fiind vizat direct, la mocani, prin strigături la horă:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Dă una care nu știa să țeară — s-a dus în alt sat la soacră-sa și s-a apucat și ea să țeară și nu știa — și i-a scos cîntec oamenii după-acolo”⁴⁹.

Cel atins astfel în onoarea sa de cele mai multe ori părăsea satul, altfel rușinea trecea de la o generație la alta⁵⁰.

O formă de critică organizată era la ceangăi „căruța cu păpuși” din zilele de Paști:

⁴⁷ Cf. I. Chelcea, *Țigani din România*, București, 1944, p. 173 și 177.

⁴⁸ Pentru aspecte comparate, I. Elzi, *Mbi disa probleme në lidhje me vrasjenit dhe hak-marrjen në Shqipëri* (Cu privire la asasinat și vendetă în Albania), în *Bulletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës*, Seria șt. sociale, 1952, nr. 3, p. 197—212; M. Marotta, *L'instituta della vendetta nella sua fenomenologia sociologica e antropologico-culturale*, Roma, 1964.

⁴⁹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 39, nr. XLVII.

⁵⁰ Cf. și o relatare a lui G. Coșbuc asupra obiceiului „strigării peste sat”: „E o judecată aspră strigarea peste sat — imi zise preotul — dar ajută! Nu-i în stare nici o lege, nici o frică de pedeapsă, nici o autoritate să moralizeze așa de mult satul, ca străgarea aceasta” (*Tri-bunalul satului*, în *Dintr-ale neamului nostru*, București, 1903, p. 131).

Inf. I.S., 38 ani, funcționară.

Cernatu, 1971.

„Aici (la Cernatu) venea o căruță, cu două roate, pe care erau două păpuși, a doua zi de Paști. Cu ea veneau flăcăii călări și pe jos pe la fete. *Le critica pe fetele care mergeau la bal și veneau dimineața acasă, le striga cu vorbe de haz*“.

Comunitățile sătești formau *unități sociale închise*, astfel avînd raporturi reduse cu alte comunități. Raritatea acestor raporturi se vede din faptul că „străin“, în mentalitatea rurală, nu înseamnă om de altă credință sau de altă naționalitate, ci „om din alt sat“:

Inf. A. B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„(Străin) e omul venit din altă parte, cel ce se așează aici e venetic“.

Datorită vechiului sistem endogamic, căsătoria cu persoane din alte sate sau de altă naționalitate⁵¹ nu era posibilă:

Inf. B. V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Măritatu-i cu făcărie, că nu știi pă cine iei, da vorba aia: *Mocanu să-ș ia Mocan și Cojanu, Cojan...*“⁵².

Într-o perioadă de tranziție, se plăteau despăgubiri pentru mireasa dusă în alt sat:

Inf. N. B., 90 ani, cioban.

Tărlungeni, 1970.

„Punea lanț (flăcăii) de-a curmezișul drumului și nu-i lăsa să treacă (pe nuntași) pînd nu le dădea cîntec“.

M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„(La ceangăi) legau drumul de le dădeau cîteva buți de vin sau le plătea băutura“.

Inf. G. B., 69 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„Se închid: drumul cu lanț, cu sfori, din stilp în stilp și așteaptă cu ciomege și furci să vindă ginerile să plătească, cînd e luată mireasa din sat. Ginerile dă 3—5 deca vin. La Debirlin a dat 3 vedre de vin, dacă nu, fac bătaie, cum de a scos fata din sat <fără voie>“.

Legăturile dintre satele săcelene se stabileau de către căpetenii sau sfatul satului pentru nevoi de apărare sau lucrări comune: incendii la cîmp, pădure, inundații, construcții de poduri, biserici, școli. În caz de apărare comună, se înjgheba o forță de apărare unică, punînd sub aceeași comandă toate satele, cum s-a întîmplat în revoluția de la 1848, mocanii organizîndu-se într-o legiune pe întreaga Țară a Bîrsei (fig. 14).

Străinul (idegen) venit temporar într-o comunitate vicinală, ca și „venetic“ (*jövevény*) stabilit definitiv în sat, era bine primit, acordîndu-i-se *ospitalitate* și apărare. În caz că era lozat de cineva, străinul era apărat.

⁵¹ „Se povestește de vreo căsătorie din dragoste sau de iubirea dintre o romîncă și un ungur — ceea ce poate nu s-a întîmplat de două ori de cînd țin ei minte — zeci de ani de-a rîndul de către fiecare generație și se scoate cîntec. Deși se înțeleg bine cu ungurii, trăiesc în relațiuni destul de bune, zicîndu-și unii altora «vecine», totuși nu se întîmplă să se înru-dească unii cu alții” (Elena Moroianu, op. cit., p. 13).

⁵² *Ibidem*, p. 31, nr. XXVIII.

Normele de conviețuire aplicate în comunitățile vicinale din subzona Săcele au îmbrăcat deci forme specifice — organizare, administrare, regimul persoanelor, bunuri, obligații, pedepse, relații intercomunitare — corespunzând în conținutul și forma lor nevoilor concrete ale acestor comunități, stadiului lor de dezvoltare.

Aceste norme (*obicei, szokás, şuka*) au avut o aplicare îndelungată (*plures actus uniformes, continuu*), erau bazate pe convingerea că așa trebuie să fie, potrivit ordinii de drept (*opinio iuris et necessitatis*) și aveau o rațiune de a fi (*ratio*)⁵³.

Inf. G. M., 21 ani, căldăraș.

Valea Gircinului, 1971.

„Obiceiul (*şuka*) e ce se face la noi, la nuntă, la zestre”.

Normele acestea se deosebesc de celelalte obiceiuri — și în primul rând de prescripțiile morale — prin aceea că, pe de o parte, sfera lor de aplicare privește în mod special reglementarea conviețuirii sociale, iar pe de altă parte nerespectarea lor atrage anumite sancțiuni materiale, prestabilite și consecvent aplicate.

Strâns legate între ele în cadrul aceleiași structuri sociale, normele de conviețuire au căpătat și în subzona Săcele caracterul de *sistem normativ popular*, bine încheșat, determinat de un anumit mod de producție și influențându-i mecanismul funcțional și dezvoltarea⁵⁴.

Într-o formă inițială, acest sistem a corespuns și aici comunei primitive, prezentându-se deci ca un sistem juridic pur. Pe măsură ce comunitățile primitive s-au încadrat în moduri de organizare superioare, structura socială s-a complicat, alături de formele inițiale, depășite, adăugându-se elemente noi și luând naștere astfel o formațiune social-economică. În cadrul acestei formațiuni, sistemul normativ popular, ca element de suprastructură, a devenit și el mai complex, cuprinzând alături de rămășițe ale societății gentilitice și relații bazate pe proprietatea privată și odată cu ele principii și norme de conduită din sistemul de drept al claselor dominante.

La rîndul lor, în cadrul statului exploatator, clasele dominante au fost nevoite să pină seama, și în Țara Bîrsei, de noemele de conduită din comunitățile

⁵³ Cf. S. G. Longinescu, *Elemente de drept roman*, București, 1908, p. 84—85.

⁵⁴ După cum remarcă sociologul sovietic Kosven, în perioada de destrămare a comune primitive „vechile obiceiuri se fixează, se transformă într-un anumit sistem, transmitându-se din generație în generație. Așa apare obiceiul pămîntului, care poartă pecetea dualismului, caracteristic societății gentilitice în etapa respectivă a istoriei ei. Acest drept consuetudinar tinde, pe de o parte să fixeze și să păstreze vechile norme gentilitice, iar pe de altă parte devine în mod inevitabil expresia noilor principii ale proprietății private, care distrug comunitatea gentilitică, expresia diferențierii sociale și a autorității” (M. Kosven, *op. cit.*, p. 177; vezi și I. Demeter și I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului*, București, Editura Științifică, 1962, p. 41).

vicinale, fie recunoscându-le ca atare (*praeter legem*), fie declarându-le ca exprimînd propria lor voință și încadrându-le în sistemul lor juridic (*propter legem*) și numai în anumite cazuri — atunci cînd lezeau direct interesele de clasă — interzicându-le (*contra legem*), ca de pildă atunci cînd era vorba de justificarea acțiunii haiducilor. În general, au fost adoptate în trecut de către clasa dominantă acele norme care asigurau un minimum de echitate socială, absolut necesară fundării dreptului și menținerii statului exploatator⁵⁵.

Între aceste norme, inspirate de popor, dar care au căpătat aspect de lege prin voința clasei dominante, corespunzînd intereselor acesteia, fiind interpretate și aplicate după bunul ei plac (*drept cutumiar*), pe de o parte și normele de conviețuire ale comunităților vicinale, corespunzînd intereselor tuturor membrilor acestora (*obiceiuri juridice*), pe de altă parte este o deosebire calitativă care nu poate scăpa unei analize oricît de sumare. Distincția atentă și permanentă dintre „drept” (*jok*) și „dreptate” (*igazság*)⁵⁶ nu face decît să dea expresie principiului popular după care o normă de conduită nu poate fi dreaptă dacă nu corespunde preceptelor morale ale întregii comunități, pe o anumită treaptă de dezvoltare a ei.

Nerespectarea normei juridice era în același timp și nerespectarea imperativelor etice, cel care se încumeta să facă aceasta fiind pe deplin vinovat față de comunitate, ajungînd în opoziție cu ea și excludîndu-se automat și fără drept de apel din mijlocul ei: era „desconsiderat și povestit de tot satul”, „rămînea pentru toată viața batjocura satului”.

Se înțelege astfel ușor de ce cei ce reprezentau comunitatea ca împuterniciți ai ei se bucurau de un „respect nesilit și necontestat”, ca și sistemul normativ în numele căruia acționau, așa cum greu se putea imagina într-o societate împărțită în clase, cu organe de conducere care sînt „exponenți ai unei

⁵⁵ După cum remarcă prof. Gh. Cronț, „justiția obștilor sătești, în care se pot recunoaște reminiscențele organizării sociale gentile, n-a fost suprimată de justiția domnească, ci adaptată treptat și utilizată în interesul elementelor feudale și al consolidării autorității domnești. Ca organe auxiliare ale justiției feudale, cu însărcinări valabile numai pentru procesele respective, jurătorii au folosit în numeroase cazuri mărturiile și informațiile oamenilor din rîndul maselor populare. Numai asemenea colaborări ale oamenilor de rînd cu jurătorii ar putea fi socotite aspecte populare ale instituției jurătorilor. În realitate aceste colaborări au constituit deghizarea populară a justiției feudale” (Gh. Cronț, *Instituții medievale românești înfrățirea pe moșie. Jurătorii*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1969, p. 220—221). Este vorba de un minim de echitate necesar oricărei societăți și de care clasele dominante au trebuit să țină seama. Cf. A. Sișkin, *Bazele moralei comuniste*, București, E.S.P.L.P., 1956, p. 409; vezi și Tr. Ionașcu și E. A. Barasch, *Despre relativa independență a unor aspecte ale formei în drept, Problema constantelor dreptului*, în *Studii și cercetări juridice*, an IX, 1964, nr. 2, p. 177—190.

⁵⁶ Pentru *ius aequum et bonum*, vezi Ulpian, *Dig.* 11, De j et j., 10, 1; Paulus, *Dig.*, h, t, 11; pentru *Ars aequi et boni*, vezi Celsius, *Dig.*, h. t., 1, pr; cf. și F. Senn, *De la justice et du droit*, Paris, 1927, p. 29—34.

puteri care se înstrăinează de societate⁵⁷ și unde neconcordanța dintre drept și dreptate era regulă. De aici, și recurgerea la obiceiul pământului, chiar în perioade mai evolute, deoarece „erau convinși că autoritatea de stat nu le făcea dreptate“, precum și aprecierea întâlinită uneori că „vechile rînduiri erau foarte bune și trebuiesc păstrate. Ele slujesc societatea“.

Ca fenomen sociologic, obiceiurile juridice și-au avut și în subzona Săoele importanța și rolul lor bine precizat de-a lungul vremurilor, apărînd în anumite condiții ale vieții sociale, iar existența lor fiind condiționată de însăși acele împrejurări. Dezvoltarea societății le-a făcut să capete un caracter istoric tot mai pronunțat, rămășițele lor fiind pe cale de rapidă disoluție. Totuși, principiile care le-au stat la bază — perfectă concordanță dintre drept și dreptate, dintre voința individuală și cea colectivă — au fixat un ideal pe care societatea noastră își propune să-l realizeze pe o treaptă mai înaltă, în cadrul sistemului de drept socialist ce reprezintă, în forma lui cea mai evoluată, voința întregii societăți⁵⁸.

⁵⁷ K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a III-a, București, Edit. politică, 1968, p. 298.

⁵⁸ Cf. I. Demeter și I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului ...*, p. 282.

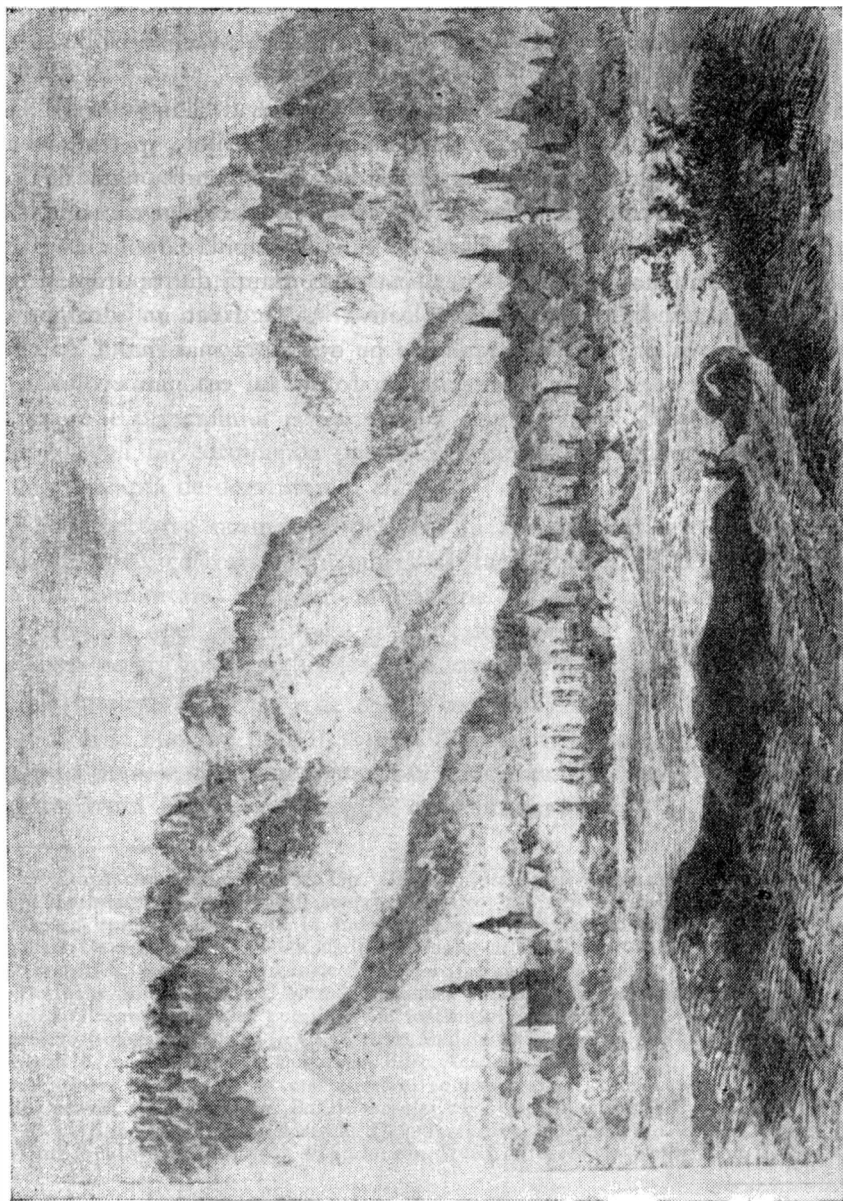

Fig. 1. Satele săcelene în a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs).

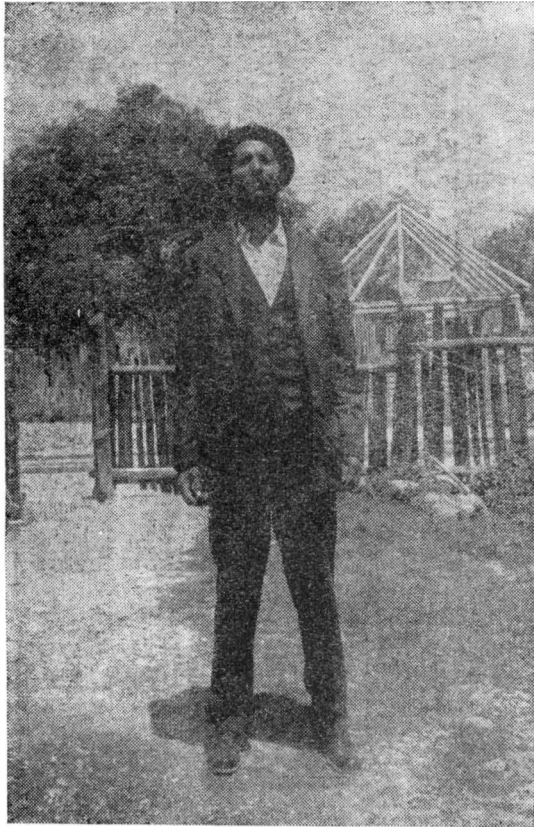

Fig. 2. „Delegat“ (bulibaș) al comunității de rudari din Valea Gîrcinului Săcele, 1971.

Fig. 3. Poarta satului Cernatu, a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs)

Fig. 4. „Jocul bradului” (*borița*) la ceangăii din Zizin, a doua jumătate a secolului XIX (după J. Teutsch).

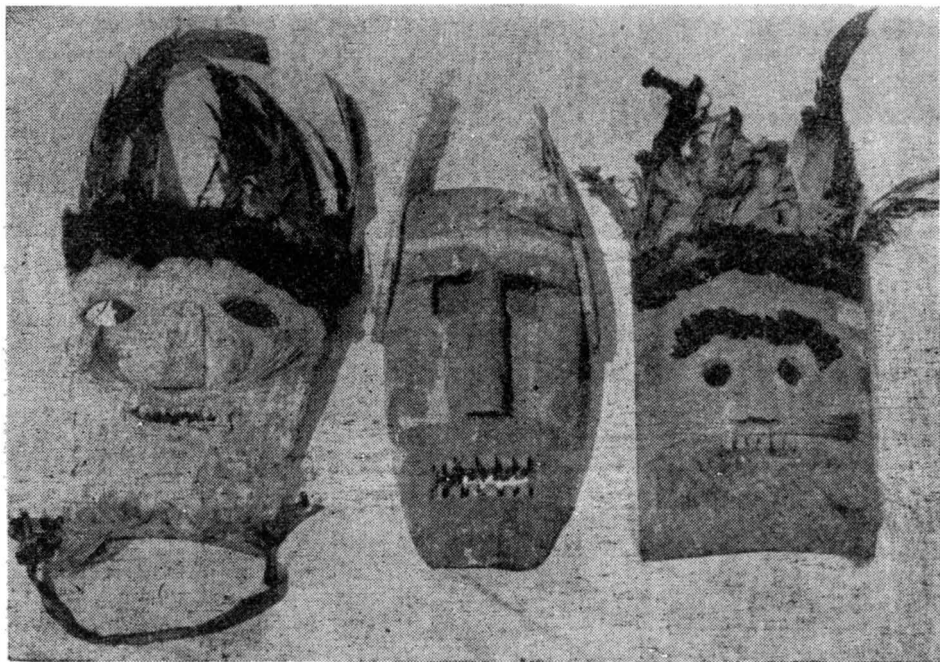

Fig. 5 .Măști folosite de dansatorii ceangăi, prima jumătate a sec. XX (Muzeul etnografic Săcele).

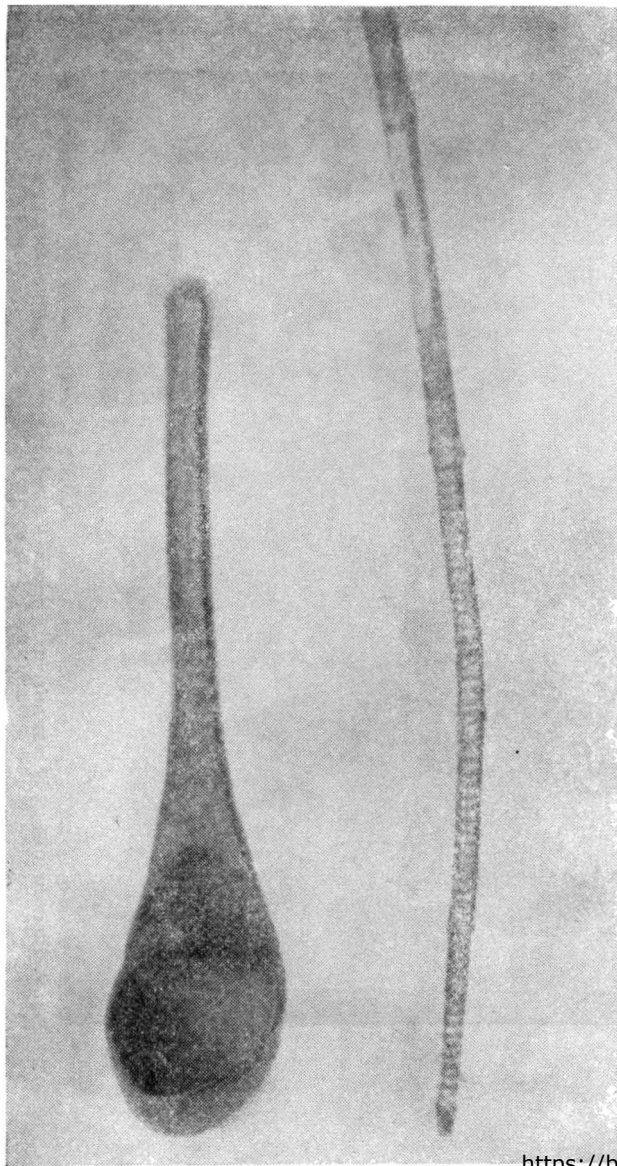

Fig. 6. Unități de măsură a laptei folosite de mocanii săceleni, prima jumătate a sec. XX (Muzeul etnografic Săcele).

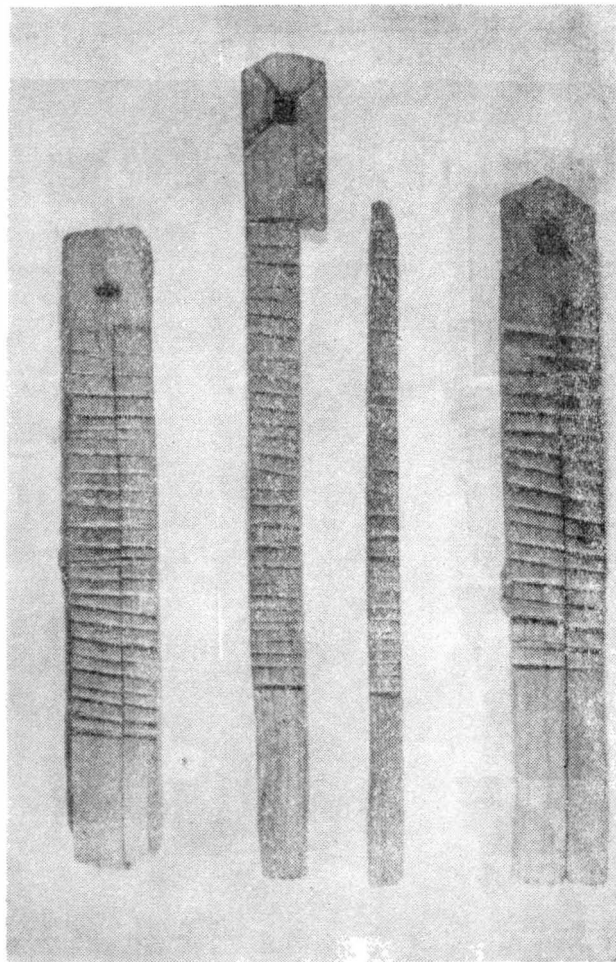

Fig. 7. Răboaie folosite de mocanii săceleni, prima jumătate a sec. XX (Muzeul etnografic Săcele).

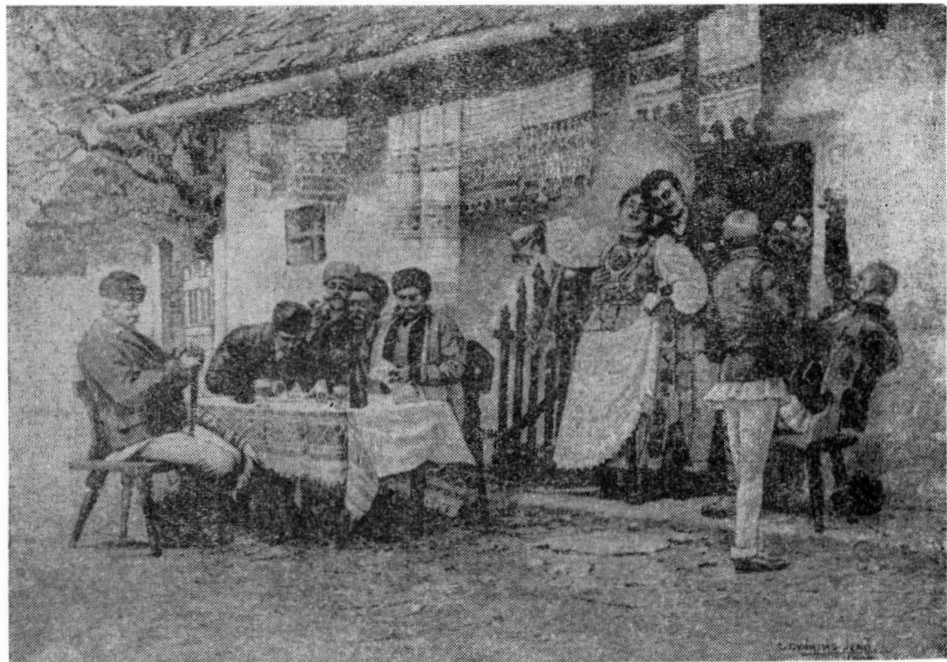

Fig. 8. Semnarea actului de logodnă la ceangăii din subzona Săcele, a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs).

Fig. 9. Plecarea miresei la casa mirelui, la mocanii din Satulung, prima jumătate a sec. XX (foto V. Tudoran).

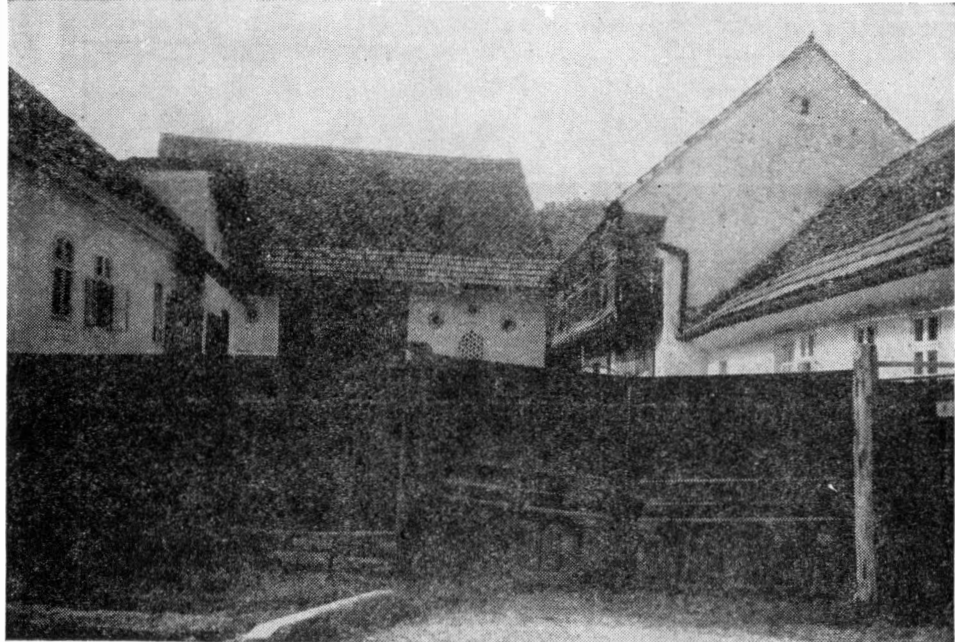

Fig. 10. Casă de ceangăi pentru două familii, Tărlungeni, prima jumătate a sec. XX.

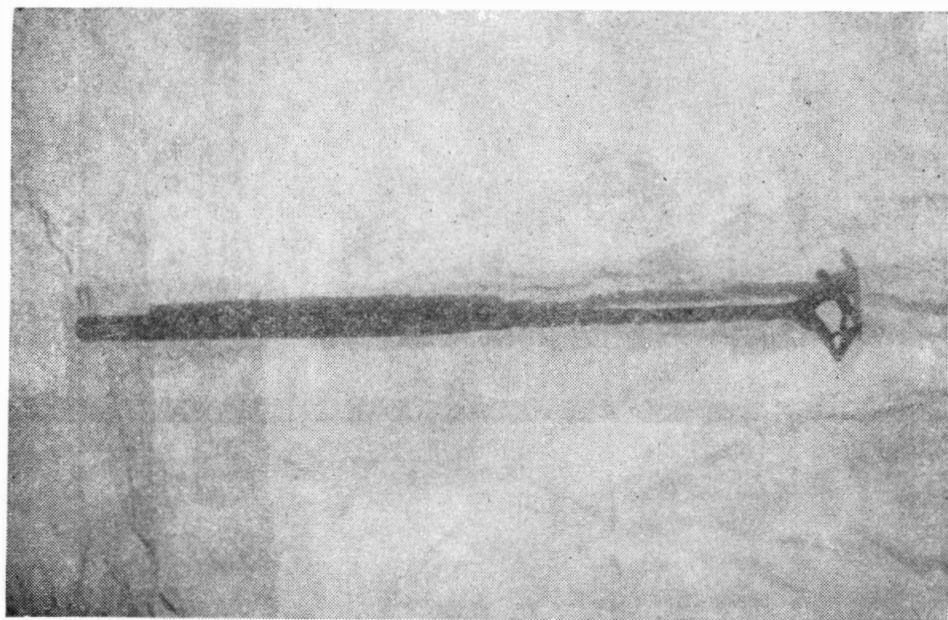

Fig. 11. Unealtă de însemnat vitele, Turcheș, a doua jumătate a sec. XIX (Muzeul etnografic Săcele).

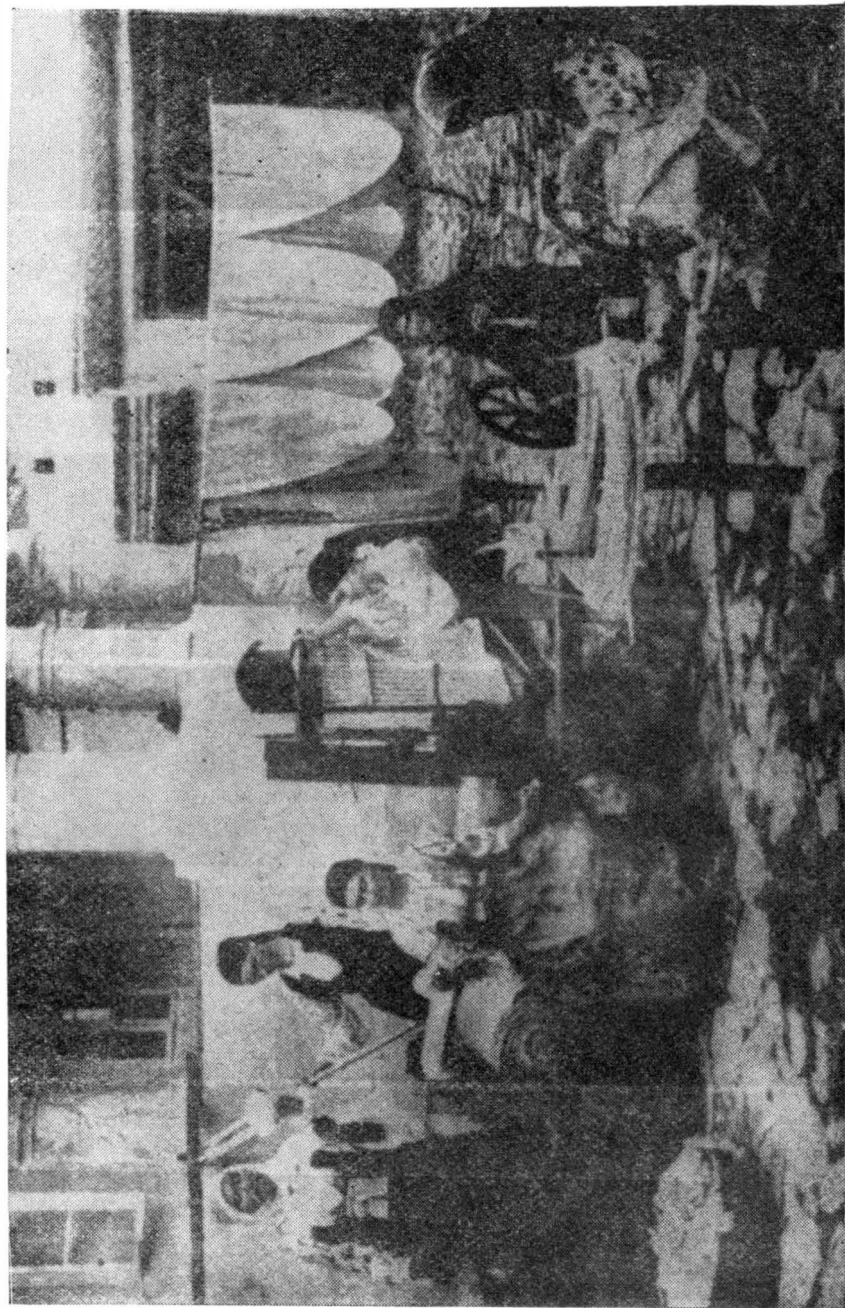

Fig. 12. Mocance din Sarulung lucrind la țesături, prima jumătate a sec. XX (foto G. Moroianu).

Fig 13 Infractor afișat în panoul Miliției (jos) pentru a fi cunoscu tde locuitori,
" orașul Săcele, 1970.

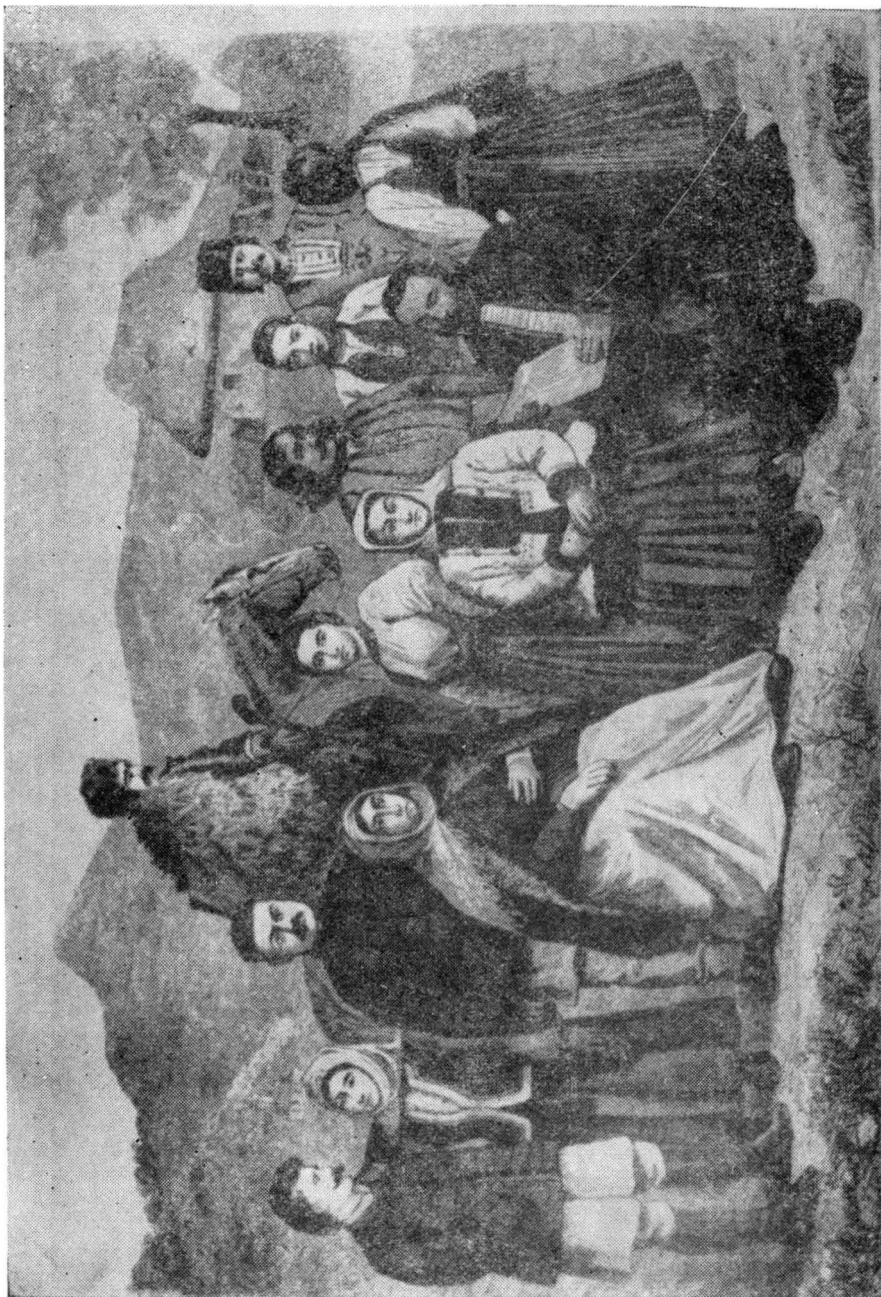
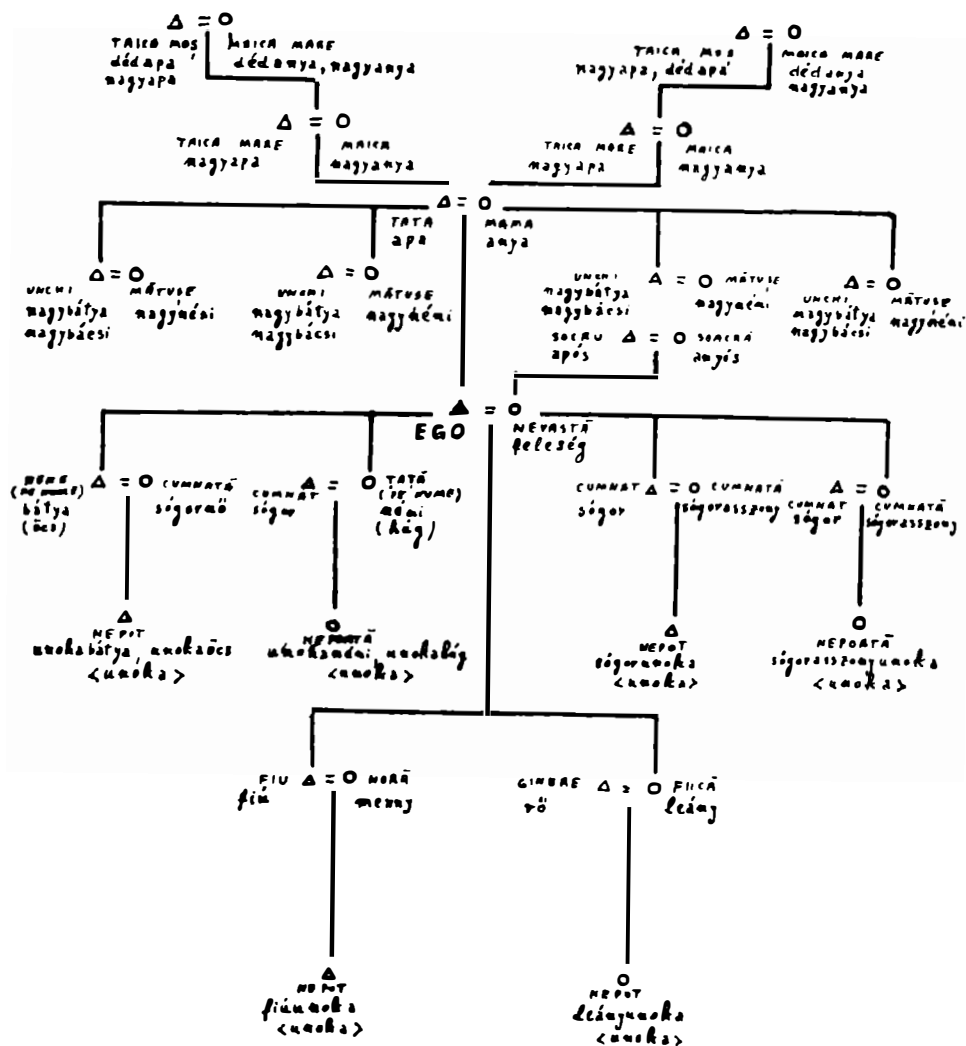
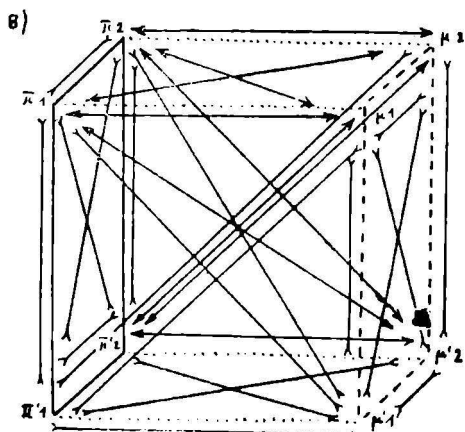
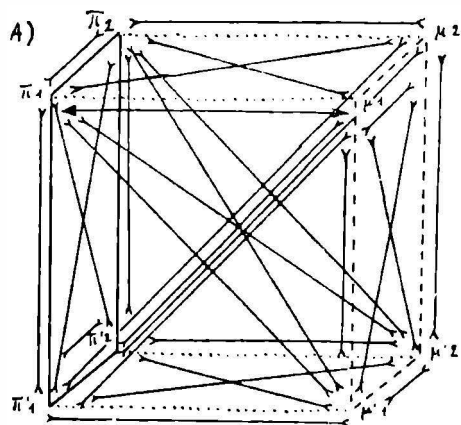

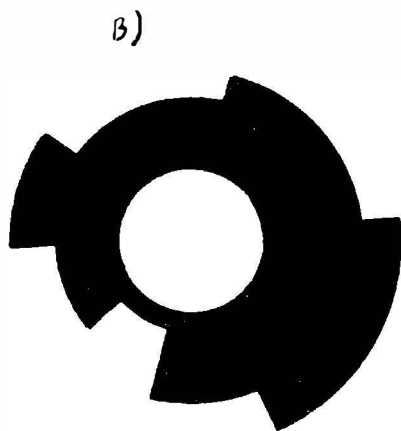
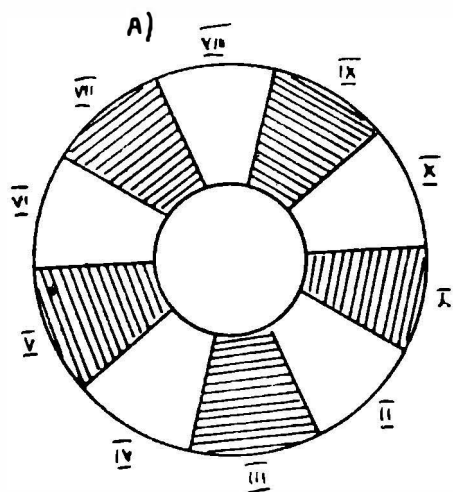
Fig. 14. Mocani și ceangăi din subzona Săcele, a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs).

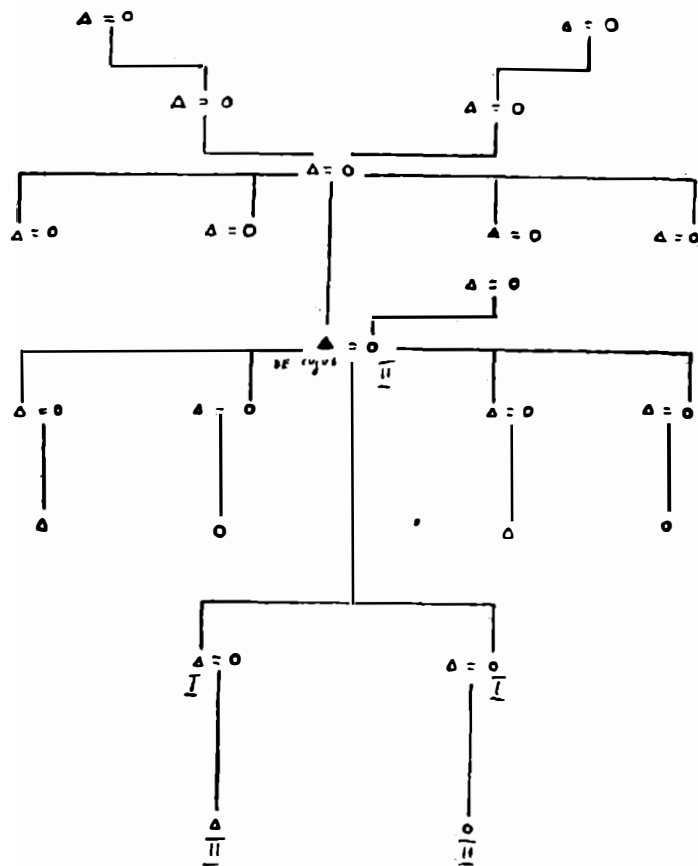
Pl. I. Schema terminologiei de rudenie folosită de mocani (majuscule) și ceangăi (minuscule) în subzona Săcele, prima jumătate a sec. XX (în paranteze ascuțite — numirile recente).

Pl. II. Modelele geometrice ale raporturilor dintre căsătorie și rudenie la mocani (A) și ceangăi (B) în subzona Săcele. prima jumătate a sec. XX (π — linia paternă; μ — linia maternă)

Pl. III. Diagrama polară a funcțiilor familiei în comunitățile vicinale din subzona Săcele prima jumătate a sec. XX. A — Schema de principiu: I — funcția biologică; II — funcția demografică; III — funcția economică; IV — funcția juridică; V — funcția politică; VI — funcția etică; VII — funcția religioasă; VIII — funcția pedagogică; IX — funcția psihologică individuală; X — funcția psihologică colectivă. B — Aplicație la satele săcelene.

Pl. IV. Schema sistemului succesoral aplicat în comunitățile vicinale din subzona Săcele, prima jumătate a sec. XX.

Loc	1700	1826
1	B	Ω
2	TK	TK
3	(F	{F
4	HF	HF
5	⌊	⌋
6	7	7
7	P	P

Pl. V. Semne de proprietate pentru însemnarea vitelor (după Albert Arz v. Straussenburg): 1, Baci; 2, Turches; 3, Cernatu; 4, Satulung; 5, Tărlungeni; 6, Zizin; 7, Purcăreni.

ALTE RECHTSBRÄUCHE IN DER ETNOGRAPHISCHEN TEILZONE SĂCELE (SIEBENDÖRFER) WÄHREND DER ZWEITEN HÄLFTE DES 19. UND DER ERSTEN HÄLFTE DES 20. JAHRHUNDERTS

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die ethnographische Teilzone Săcele umfasst die Siebendörfer Baci, Turcheș, Cernatu, Satulung — die heute die Stadt Săcele bilden — sowie Purcăreni, Tărlungeni und Zizin.

In den Gemeinden der ethnographischen Teilzone der Siebendörfer hatten die gültigen Rechtsvorschriften betreffend Organisierung, Verwaltung, Personenstand und Güterstand, Verpflichtungen, Strafen sowie die Beziehungen zu anderen Gemeinden einige Charakteristiken, die nach Inhalt und Form den konkreten Bedürfnissen und dem Entwicklungsstadium dieser Gemeinden entsprachen.

Diese Vorschriften wurden lange Zeit hindurch angewendet und fussten auf der Überzeugung, dass sie nach der Rechtsordnung so sein mussten und ihre Existenz einen Sinn hatte. Von den anderen Bräuchen und vor allem von den Moralvorschriften unterschieden sie sich dadurch, dass diese Rechtsbräuche besonders das gesellschaftliche Zusammenleben betrafen und dass ihre Missachtung bestimmte, konsequent angewandte Strafen materieller Natur nach sich zog.

In seiner ursprünglichen Form entsprach dieses Rechtssystem auch hier der Urgemeinschaft und war somit ein reines Rechtssystem.

In dem Masse, in dem die Urgemeinschaften sich in höhere Organisationsformen eingliederten, komplizierte sich auch ihre soziale Struktur. Zu den ursprünglichen, überholten Formen kamen neue Elemente hinzu, so dass eine ökonomische Gesellschaftsformation entstand. Im Rahmen dieser Formation wurde auch das Rechtssystem — als Teil des Überbaus — immer komplexer und umfasste ausser den Überresten aus der Zeit der Urgemeinschaft auch auf das Privateigentum gegründete soziale Verhältnisse und mit ihnen auch Grundsätze sowie Verhaltensregeln aus dem Rechtssystem der herrschenden Klassen.

Das Gewohnheitsrecht umfasst vom Volke ausgegangene Vorschriften, die den Willen der herrschenden Klasse Gesetzeskraft erhielten, weil sie deren Interessen entsprachen und nach ihrem Gündünken angewandt wurden. Die Rechtsbräuche sind Normen des Zusammenlebens der Gemeinden, die den Interessen aller Mitglieder der Gemeinschaft entsprachen. Zwischen beiden besteht ein qualitativer Unterschied, der auch einer noch so oberflächlichen Untersuchung nicht entgeht. Die aufmerksame und ständige Unterscheidung zwischen „Recht“ und „Gerechtigkeit“ drückt nichts anderes aus, als die Auffassung des Volkes, dass eine Verhaltensvorschrift nicht gerecht sein kann, wenn sie nicht moralischen Geboten der gesamten Gemeinschaft auf einer bestimmten Entwicklungsstufe entspricht.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Die Siebendörfer in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach *Orbán Balázs*)
- Abb. 2. Abgeordneter („Bulibasch“) der Holzschnitzergemeinschaft aus dem Gircin-Tal bei Săcele, 1971.
- Abb. 3. Das Tor des Dorfes Cernatu, der Hauptgemeinde der Siebendörfer, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach *Orbán Balázs*).
- Abb. 4. Der „Boritz“-Tanz (Tannentanz) der Tschangos aus Zizin, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach *Julius Teutsch*).
- Abb. 5. Masken von Tschango-Tänzern aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts (*Volkskundemuseum Săcele*).
- Abb. 6. Von den Mokanen aus Săcele verwendete Messgefäße für Milch. (*Volkskundemuseum Săcele*).
- Abb. 7. Von den Mokanen aus Săcele verwendete Kerbhölzer (*Volkskundemuseum Săcele*).
- Abb. 7. Bei der Unterzeichnung des Verlobungsvertrages bei Tschangos aus der Teilzone Săcele (nach *Orbán Balázs*).
- Abb. 8. Fahrt der Braut ins Haus des Bräutigams bei den Mokanen von Satulung (Langendorf) erste Hälfte des 20. Jahrhunderts. (Foto V. *Tudoran*).
- Abb. 10. Zwei-Familienhaus der Tschangos in Tărlungeni, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 11. Viehbrandzeichen aus Turcheș aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (*Volkskundemuseum Săcele*).
- Abb. 12. Mokanenfrauen aus Satulung beim Weben, in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. (Foto G. *Moroianu*).
- Abb. 13. Steckbrief für einen Verbrecher an der Anschlagstafel der Miliz in Săcele (1970), um von den Bewohnern erkannt zu werden.
- Abb. 14. Mokanen und Tschangos aus der Teilzone Săcele, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach *Orbán Balázs*).
- Tafel 1. Übersicht der Verwandtschaftsbezeichnungen bei den Mokanen (mit Majuskeln) und bei den Tschangos (mit Minuskeln). In eckigen Klammern die heutigen Bezeichnungen.

- Tafel II.* Die geometrischen Modelle der Ehe- und Verwandtschaftsbeziehungen bei den Mokban (A) und den Tschangos (B) in der Teilzone Săcele, in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts (π =väterliche Linie, μ =mütterliche Linie).
- Tafel III.* Diagramm der verschiedenen Funktionen der Familie in den Gemeinden der Teilzone Săcele in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. A. Grundsätzliches Schema; I biologische Funktion II demographische Funktion III wirtschaftliche Funktion IV juristische Funktion V politische Funktion VI ethische Funktion VII religiöse Funktion VIII pädagogische Funktion IX psychologisch-individuelle Funktion X psychologisch-kollektive Funktion. B. Anwendung auf die Siebendörfer.
- Tafel IV.* Schema des Erbfolgesystems in den Gemeinden der Teilzone von Săcele in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Tafel V.* Viehbrandzeichen (nach *Albert Arz von Straussenburg*) aus 1. Baci, 2. Turcheș, 3. Cernatu, 4. Satulung, 5. Tărlungeni, 6. Zizin, 7. Purcăreni.